

ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΣ

ΑΘΗΝΩΝ
8, ΜΕΛΙΔΩΝΗ, 8

Έν Αθήναις τῇ 12ῃ Νοεμβρίου 1940

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ

Πρὸς ἅπαντα τὰ μέλη τῆς ἡμετέρας Κοινότητος

Ἀδελφοί,

Ὡς εἶθε ἐνημέροι ὁ Πρεσβευτὴς τῆς Ἰταλίας τὴν 3ην πρωΐνῃν τῆς 28ης Ὀκτωβρίου Ἐ.Ε. παρουσιασθεῖς εἰς τὸν κ. Πρόεδρον τῆς Ἐθν. Κυβερνήσεως τοῦ ἐζήτησε νὰ καταλάβῃ τὴν Ἑλλάδα τὴν ἐνδοξον αὐτὴν πατρίδα μας μετὰ τὴν ἀπειλὴν οὗτι ἄλλως τὰ Ἰταλικά στρατεύματα θὰ παρεβίαζον τὰ σύνορα τῆς πατρίδος μας.

Ὁ Μεγάλος Ἀρχηγός μας, ὁ Θεόπεμτος αὐτὸς Κυβερνήτης τοῦ ἀπῆντησε ἀμέσως μετὰ τὸ ἱστορικὸν ἐκεῖνο ΟΧΙ ὁπότεν τὰς 5.30 π.μ. τῆς αὐτῆς ἡμέρας τὰ Ἰταλικά Στρατεύματα ἐκινήθησαν διὰ τὴν ἀδικον καὶ ἀτιμον ἐπιθεσιν.

Ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς οὐσώμας μετὰ μιᾶ πνοῇ καὶ μετὰ μιᾶ καρδίᾳ οὐσπειρωμένως πέριξ τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως μας Γεωργίου Β' καὶ τοῦ μεγάλου Ἀρχηγοῦ μας κ. Ἰωάννου Μεταξᾶ ὡς εἰς ἀνθρώπος ἔσπευσε εἰς τὴν φωνὴν τῆς Πατρίδος, καὶ ἤδη μετ' ἀγαλιάσεως καὶ Ἐθνικῆς ὑπερηφανείας βλέπομεν οὗτι οὐχ μόνον ἀπόθησε τὸν βάρβαρον ἐπιδρομέα ἀλλὰ καὶ κατετρόπωσε τοῦτον εἰς τὰς χαράδρας τῆς Πίνδου.

Ἡμεῖς οἱ Ἰσραηλίται, ἀναμφισβητήτως πάντες μηδενὸς ἐξαιρουμένοι συμμετέχομεν ψυχῇ τε καὶ σώματι ἐπίσης ὑπὲρ τοῦ Ἱεροῦ ἀγῶνος καὶ αἰσθανόμεθα οὐχ μόνον ὡς Ἕλληνες ἀπολαμβάνοντες ἰσότητος καὶ δικαιοσύνης ἀνευ οὐδεμιᾶς διακρίσεως εἰς τὸν ἐνδοξον αὐτὸν τόπον, ἀλλὰ καὶ ὡς Ἰσραηλίται αἰσθανόμεθα βαθύτατα οὗτι ὁ ἀγὼν τῆς φιλαττῆς πατρίδος μας Ἑλλάδος εἶναι ἀγὼν ἐπίσης ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ κάθε ἀνθρώπου.

Πρὸς τοῦτους ἐπιβεβλημένον καὶ ἱερὸν καθήκον ἔχομεν ἀλλὰ καὶ συμφέρον ὅπως συμβάλωμεν καὶ ἡμεῖς δι' ὄλων τῶν δυνάμεών μας. Καὶ τὰ μὲν παῖδιά μας ὡς γνωστὸν μετὰσαν προθυμίαν καὶ ἐνθουσιασμόν ἔσπευσαν εἰς τὴν φωνὴν τῆς Πατρίδος νὰ συμπολεμήσωσιν μετὰ ὅλα τὰ ἄλλα τέκνα τῆς πατρίδος μας, ἡμεῖς δὲ ἐκ τῶν μετόπισθεν ἔχομεν ἐπίσης ὑποχρέωσιν νὰ φανώμεν ἀντάξιοι τῆς πατρίδος μας συνεισφέροντες οὐχ μόνον ἐκ τοῦ περισσεύματος ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ὑστερήματός μας διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀγῶνος.

Σπεύσατε λοιπὸν νὰ συνεισφέρετε ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερα εἰς τὸν Ἐθνικὸν Ἀγῶνα εἴτε διὰ τοῦ Ἐθν. Ἀρχηγοῦ μας, εἴτε διὰ τῶν ὀργανισμῶν οὗπου ἀνήκει ἕνας ἕκαστος ἐξ ὁμῶν, ἢ ἐπίσης διὰ τῶν Τραπεζῶν σας, μετὰ τὴν θερμὴν παράκλησιν νὰ μᾶς γνωρίσητε ἐν καιρῷ τὰ ποσὰ τὰ ὁποῖα θέλετε καταθέσῃ διὰ τὸν ἀνωτέρω Ἱερὸν σκοπὸν.

Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον

Ὁ Γραμματεὺς
ΑΒΡΑΑΜ ΑΛΧΑΝΑΤΗΣ

Ὁ Ἀντιπρόεδρος
ΜΙΝΩΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗΣ

Ὁ Πρόεδρος
ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΒΙΤΑΛ

Τὰ ΜΕΛΗ

Μ. Σ. ΜΑΤΣΑΣ, ΝΙΣΗΜ Σ. ΛΕΒΗΣ, ΛΕΩΝ ΑΒΡ. ΛΕΒΗ, ΛΕΩΝ ΔΕΝΤΕΝ, ΑΒΡΑΑΜ ΙΣΑΚ

Το έγκλημα της γενοκτονίας

Του κ. ΑΝΤΥΠΑ ΚΑΡΙΠΟΓΛΟΥ

ΟΡΟΣ ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑ είναι ένας όρος αμιγώς νομικός. Δεν θα τον βρείτε σε κανένα λεξικό, καμιάς γλώσσας, πριν από το 1944 - 48. Η λέξη δεν υπήρχε καν. Επινοήθηκε για να περιγράψει τη φρίκη του ολοκαυτώματος από τους Ναζί, για να τυποποιηθεί ένα συγκεκριμένο έγκλημα κατά της ανθρωπότητας. Η τυποποίηση αυτή είναι εξαιρετικά αυστηρή και περιορισμένη. Σύμφωνα με την από 9.12.1948 Σύμβαση του ΟΗΕ για την πρόληψη και την καταστολή του εγκλήματος της γενοκτονίας, που κυρώθηκε από τη χώρα μας με το ν.δ. 3091/19541, γενοκτονία είναι: α) ο φόνος των μελών μιας εθνικής, εθνολογικής, φυλετικής ή θρησκευτικής ομάδας, β) η σοβαρή βλάβη της σωματικής ή διανοητικής ακεραιότητάς τους, γ) η από πρόθεση υποβολή της ομάδας σε συνθήκες διαβίωσης οι οποίες μπορούν να επιφέρουν την πλήρη ή μερική σωματική καταστροφή της, δ) η λήψη μέτρων που αποβλέπουν στην παρεμπόδιση των γεννήσεων στους κόλπους αυτής της ομάδας και ε) η αναγκαστική μεταφορά παιδιών μιας τέτοιας ομάδας σε άλλη, όταν και μόνο όταν οι πράξεις αυτές έχουν ως πρόθεση την μερική ή ολική καταστροφή της ομάδας αυτής².

ΤΟ ΣΗΜΕΙΟ ΑΥΤΟ αξίζει να εξηγηθεί, διότι πολλοί (και νομικοί) υποπίπτουν στο σφάλμα να θεωρούν ότι κάποια από τις παραπάνω περιοριστικά αναφερόμενες πράξεις αποτελεί γενοκτονία αν γίνεται από πρόθεση. Η σύμβαση δεν ορίζει έτσι. Δεν αρκεί ο φόνος π.χ. των μελών μιας ομάδας να γίνει από πρόθεση. Η πρόθεση πρέπει να είναι η εξόντωση της ομάδας. Η γενοκτονία είναι έγκλημα που χαρακτηρίζεται από τον σκοπό του. Για να γίνει κατανοητή η διαφορά στο μη νομικό θα χρησιμοποιήσω ένα παράδειγμα: αν κάποιος δολοφονήσει κάποιον για να τον κληρονομήσει, ασφαλώς διαπράττει ανθρωποκτονία από πρόθεση. Σκοπός του όμως δεν είναι απλώς να δολοφονήσει, σκοπός του είναι να κληρονομήσει. Το αντίστοιχο της γενοκτονίας θα ήταν μια δολοφονία που γίνεται αποκλειστικά για να δολοφονηθεί ο άλλος, επειδή είναι αυτός που είναι. Αυτή είναι η ιδιαίτερη απαξία της γενοκτονίας, η οποία είναι η χαρακτηριστική της γενοκτονίας, η οποία δίκαια χαρακτηρίστηκε ως το κατεξοχήν έγκλημα κατά της ανθρωπότητας³. Οι πράξεις που ορίζονται στη σύμβαση, όταν γίνονται από πρόθεση (άλλωστε εξ αμελείας δεν θα μπορούσαν να γίνουν) δεν συνιστούν γενοκτονία, αν ο σκοπός ήταν άλλος, όπως για παράδειγμα αντίποινα, εκδίκηση, τρομοκρατία-

ση, εκκαθάριση περιοχών. Βεβαίως, όλες αυτές οι πράξεις συνιστούν εγκλήματα πολέμου ή / και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας. Δεν συνιστούν όμως αναγκαία «γενοκτονία». Γι' αυτό τυποποιήθηκε ξεχωριστά το έγκλημα της γενοκτονίας. Διότι είναι έγκλημα πολιτικό με ρατσιστικό υπόβαθρο, έγκλημα που αρνείται την ίδια την ύπαρξη μιας εθνικής ή θρησκευτικής ομάδας⁴. Κατ' αρχήν λοιπόν πρέπει να σημειωθεί ότι πριν από το 1948, μόνο καταχρηστική αναφορά μπορεί να γίνει σε ιδιαίτερο έγκλημα γενοκτονίας, αφού ο ποινικός κανόνας ποτέ δεν έχει αναδρομική ισχύ. Ακόμη και οι Ναζί εγκληματίες πολέμου, υπαίτιοι της εξόντωσης των Εβραίων που δικάστηκαν και καταδικάστηκαν, δεν καταδικάστηκαν για «γενοκτονία», αλλά για «έγκλημα κατά της ανθρωπότητας» προβλεπόμενο στο άρθρο 6 του Καταστατικού Χάρτη των Διεθνών Στρατιωτικών Δικαστηρίων της Νυρεμβέργης και του Τόκιο. Όμως, ο όρος χρησιμοποιείται και για περιπτώσεις προ του 1948, διότι ακριβώς το έγκλημα τυποποιήθηκε έχοντας υπόψη τις περιπτώσεις αυτές και κυρίως την περίπτωση των Αρμενίων⁵ και των Εβραίων⁶. Κρίσιμο επίσης θέμα είναι το ζήτημα του υπαιτίου ή των υπαιτίων μιας γενοκτονίας. Από τη Σύμβαση προκύπτει σαφώς ότι η υποκειμενική ποινική ευθύνη για το έγκλημα της γενοκτονίας ανήκει σε άτομα⁷ και όχι σε κράτη⁸. Ένοχος γενοκτονίας δεν μπορεί να είναι το κράτος, αλλά τα φυσικά πρόσωπα, έστω και αν αυτά ενεργούσαν με την ιδιότητα του κρατικού οργάνου.

1. ΦΕΚ Α' 250.
2. Άρθρο 2 της Σύμβασης
3. E. Zoller: La définition des crimes contre l' humanité, Journal du Droit International, 1993 p. 549.
4. Ιδ. Lemkin: Le crime de génocide, Revue du Droit International (Sottile) 1946.
5. Οπότε και για πρώτη φορά παρουσιάζεται ο όρος «έγκλημα κατά της ανθρωπότητας» στην κοινή Αγγλορωσική Διακήρυξη της 28.3.1915.
6. Ιδ. H. Fein: Genocide Watch, New Haven, 1992.
7. Άρθρα 4-6 της Σύμβασης.
8. Ιδ. εκτενώς Π. Παπαδάτος: Το έγκλημα της γενοκτονίας, Εφημερίς των Ελλήνων Νομικών, τ. ΚΓ' 1956, σσ. 133-140, 345-350.

[Απόσπασμα από άρθρο με τίτλο «Ημέρες Εθνικής Αμνησίας», που δημοσιεύτηκε στον **Πολίτη**, Ιούλιος - Αύγουστος 2002. Το άρθρο αυτό δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στον διηλεκτικό τόπο του Κόμματος Φιλελευθέρων].

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Η ιστορική εγκύκλιος της Ισραηλιτικής Κοινότητας Αθηνών, με ημερομηνία 12 Νοεμβρίου 1940, σχετικά με την κήρυξη του Πολέμου του '40.

Ιστορικά στοιχεία από την εποποιΐα του 1940

Ευθύς μετά την κήρυξη του Πολέμου το 1940 ο Ελληνικός Εβραϊσμός, συμμετέχοντας στην πανελλήνια εξόρμηση για την προάσπιση του πατρώου εδάφους, ομαδικά αλλά και ατομικά προσέφερε ό,τι περισσότερο μπορούσε - ηθικά και υλικά - στον ηρωϊκό αγώνα του Ελληνισμού. Στις σελίδες του περιοδικού μας έχουν ήδη δημοσιευθεί διάφορα στοιχεία για τις, προς όλες τις κατευθύνσεις, ενέργειες των Εβραίων της Ελλάδος. Δεν πρέπει να διαφεύγει της προσοχής κανενός ότι τα αρχεία των Ισραηλιτικών Κοινοτήτων έχουν ολοκληρωτικά καταστραφεί από τους Ναζί κατά το Ολοκαύτωμα και κατά συνέπεια ό,τι κατά καιρούς

ανευρίσκεται ανήκει σε ιδιώτες. Δημοσιεύουμε παρακάτω δύο χαρακτηριστικά ντοκουμέντα: α) Την επίσημη εγκύκλιο προς τα μέλη της Ισραηλιτικής Κοινότητας Αθηνών, με ημερομηνία 12 Νοεμβρίου 1940 και β) την προσωπική επιστολή του Ιακώβου Ναχμία (εμπόρου υφασμάτων - Ντέκα 11 - Αθήνα), στον αδελφό του Χάρου που υπηρετούσε στο Αλβανικό Μέτωπο, με ημερομηνία 20 Νοεμβρίου 1940. [Το ήμισυ του κειμένου της εν λόγω επιστολής έχει δημοσιευθεί στο βιβλίο του υπουργείου Εξωτερικών «Έλληνες Εβραίοι» ενώ το πλήρες κείμενο βρέθηκε στα χαρτιά της Εστέρ Καμχή, που απεβίωσε το 1998].

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ

Προς άπαντα τα μέλη της ημετέρας Κοινότητας

ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΑΘΗΝΩΝ
Μελιδώνη 8
Εν Αθήναις τη 12η Νοεμβρίου 1940

Αδελφοί,

Ως είσθε ενήμεροι ο Πρεσβευτής της Ιταλίας την 3ην πρωϊνήν της 28ης Οκτωβρίου ε.ε. παρουσιασθείς εις τον κ. Πρόεδρον της Εθν. Κυβερνήσεως του εξήτησε να καταλάβη την Ελλάδα, την ένδοξον αυτήν πατρίδα μας, με την απειλήν ότι άλλως τα Ιταλικά στρα-

τεύματα θα παρεβίαζον τα σύνορα της πατρίδος μας.

Ο Μεγάλος Αρχηγός μας, ο Θεόπεμπτος αυτός Κυβερνήτης, του απήντησε αμέσως με το Ιστορικόν εκείνο ΟΧΙ οπόταν τας 5.30 π. μ. της αυτής ημέρας τα Ιταλικά Στρατεύματα εκινήθησαν δια την άδικον και άτιμον επίθεσιν.

Ο Ελληνικός Λαός σύσσωμος με μια πνοή και με μια καρδιά συσπειρωμένος πέριξ της Α.Μ. του Βασιλέως μας Γεωργίου Β' και του μεγάλου Αρχηγού μας κ. Ιωάννου Μεταξά ως εις άνθρωπος έσπευσε εις την

φωνήν της Πατρίδος, και ήδη μετ' αγαλιάσεως και Εθνικής υπερηφανείας βλέπομεν ότι όχι μόνον απώθησε τον βάρβαρον επιδρομέα αλλά και κατετρόπωσε τούτον εις τας χαράδρας της Πίνδου.

Ημείς οι Ισραηλίται, αναμφισβητήτως πάντες μηδενός εξαιρουμένοι συμμετέχομεν ψυχή τε και σώματι επίσης υπέρ του Ιερού αγώνος και αισθανόμεθα όχι μόνον ως Έλληνες απολαμβάνοντες Ισότητα και δικαιοσύνης άνευ ουδεμιάς διακρίσεως εις τον ένδοξον αυτόν τόπον, αλλά και ως Ισραηλίται αισθανόμεθα βαθύτατα ότι ο άγων της φιλάτης πατρίδος μας Ελλάδος είναι άγων επίσης υπέρ της ελευθερίας και του πολιτισμού κάθε ανθρώπου.

Προς τούτους επιβεβλημένον και ιερόν καθήκον έχομεν αλλά και συμφέρον όπως συμβάλομεν και ημείς

Πόλεμος '40 - Αλβανία: Έλληνες, Χριστιανοί και Εβραίοι, συμμαχητές. (Διακρίνεται μπροστά δεξιά ο Μπέντζαμιν Κοέν).

δι' όλων των δυνάμεών μας. Και τα μεν παιδιά μας ως γνωστόν με πάσαν προθυμίαν και ένθουσιισμόν έσπευσαν εις την φωνήν της Πατρίδος να συμπολεμήσουν με όλα τα άλλα τέκνα της πατρίδος μας, ημείς δε εκ των μετόπισθεν έχομεν επίσης υποχρέωσιν να φανώμεν αντάξιοι της πατρίδος μας συνεισφέροντες όχι μόνον εκ του περισσέματος αλλά και εκ του υστερήματός μας δια την ενίσχυσιν του Εθνικού Αγώνος.

Σπεύσατε λοιπόν να συνεισφέρετε όσον το δυνατόν περισσότερα εις τον Εθνικόν

Αγώνα είτε δια του Εθν. Αρχηγού μας, είτε δια των οργανισμών όπου ανήκει ένας έκαστος εξ υμών, επίσης δια των Τραπεζών σας, με την θεομην παράκλησιν να μας γνωρίσητε εν καιρώ τα ποσά τα οποία θέλετε κατάθεση δια τον ανωτέρω Ιερόν σκοπόν.

Ο Γραμματεύς
ΑΒΡΑΑΜ ΑΛΧΑΝΑΤΗΣ

Το Διοικητικόν Συμβούλιον
Ο Αντιπρόεδρος
ΜΙΝΩΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗΣ

Ο Πρόεδρος
ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΒΙΤΑΛ

Τα ΜΕΛΗ
Μ. Σ.ΜΑΤΣΑΣ, ΝΙΣΗΜ Σ. ΛΕΒΗΣ, ΛΕΩΝ ΑΒΡ. ΛΕΒΗ, ΛΕΩΝ ΔΕΝΤΕΝ, ΑΒΡΑΑΜ ΙΣΑΚ

ΑΠΟΘΗΚΗ ΥΦΑΣΜΑΤΩΝ
ΧΑΙΜ ΝΑΧΜΙΑ
ΑΘΗΝΑΙ
ΟΔΟΣ ΝΤΕΚΑ ΑΡ.11
ΤΗΛΕΦ. 31 144
ΤΗΛΕΓΡ. ΔΙΕΥΘ. « ΧΑΝΑΧΜΙΑ »

Εν Αθήναις τη 20 Νοεμβρίου 1940

Αγαπητέ Χάρου,

Ασφαλώς θα εκπλαγής λαμβάνοντας γράμμα μου από την Αθήνα διότι και εγώ ακόμα είχα πιστέψει ότι θα παρέμεινα δι'αρκετόν καιρόν εις το Ηράκλειον.

Δοξάζω το θεό που η αποστολή μου εις Κρήτην εστέφη υπό πλήρους επιτυχίας καιτοι είχα να υπερπηδήσω μυρίας όσας δυσκολίας. Είναι αδύνατον να φαντασθής με τι ενθουσιασμό υπεδέχθη η Κρήτη την κή-

ΕΙΚ. 1: Πανοραμική άποψη της Θεσσαλονίκης κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Στη δεξιά άκρη της καρτ-ποστάλ φαίνεται το εβραϊκό νεκροταφείο έξω από τα τείχη, τα οποία κατεδαφίστηκαν το 1888. (Μέγα Γιάννη, 1993).

Το παλιό εβραϊκό νεκροταφείο της Θεσσαλονίκης

Της κας ΣΤΕΛΛΑΣ ΣΑΛΕΜ

Η Θεσσαλονίκη ως σταυροδρόμι λαών και πολιτισμών υποδέχθηκε, φιλοξένησε και ενσωμάτωσε στο χώρο της πολλές εθνοπολιτισμικές ομάδες στα 2.300 χρόνια αδιάκοπης ζωής της. Η εβραϊκή παρουσία σημειώνεται από τα πρώτα χρόνια της ίδρυσης της πόλης. Οι πρώτοι Εβραίοι που ήρθαν και εγκαταστάθηκαν στη Θεσσαλονίκη ήταν εξελληνισμένοι (ρωμασιώτες) Εβραίοι τεχνίτες από την Αλεξάνδρεια, οι οποίοι και ίδρυσαν την πρώτη συναγωγή Ετς Αχαΐμ. Στη συναγωγή αυτή, όταν βρέθηκε στη Θεσσαλονίκη, δίδαξε επί τρία συνεχή Σάββατα ο απόστολος Παύλος. Όταν το 1169 ο Βενιαμίν της Τουδέλας επισκέφθηκε την Θεσσαλονίκη, η εβραϊκή κοινότητα αριθμούσε ήδη 500 οικογένειες, που ασχολούνταν κυρίως με την επεξεργασία του μεταξιού. Το 1376 εγκαταστάθηκαν στην Θεσσαλονίκη οι πρώτοι Ασkenaζίμ Εβραίοι από την Ουγγαρία, ιδρύοντας συγχρόνως και τη δική τους συναγωγή, την “Ασkenaζ”. Το 1394 Εβραίοι προερχόμενοι από την Προβηγκία της Γαλλίας ίδρυσαν και αυτοί την δική τους συναγωγή, την “Προβάνς”. Το

1423, επί Ενετοκρατίας, έφθασαν στη Θεσσαλονίκη οι πρώτοι Εβραίοι από την Σικελία και την Βενετία, ίδρυσαν δε και αυτοί τις δικές τους συναγωγές, την “Σεσίλια” και την “Ιτάλια” αντιστοίχως¹. Την εποχή εκείνη οι Εβραίοι πλήρωναν ένα είδος φόρου (“ότι υπήρχε συνήθεια”) για να ανοίξει η πύλη και να βγουν έξω από τα τείχη της πόλης, προκειμένου να θάψουν τους νεκρούς τους². Είναι η πρώτη πληροφορία που έχουμε για την θέση του εβραϊκού νεκροταφείου έξω από το ανατολικό τείχος της πόλης (Εικόνα 1).

Το 1430 η Θεσσαλονίκη κατελήφθη, ως γνωστόν, από τους Τούρκους. Η πόλη αριθμούσε τότε μόλις 2.000 κάτοικους. Το 1492, 20.000 Εβραίοι εγκαταστάθηκαν στην Θεσσαλονίκη μετά την αποπομπή τους από την Ισπανία, οι οποίοι ίδρυσαν και αυτοί τις δικές τους κοινότητες. Κάθε κοινότητα, ανάλογα με τον τόπο προέλευσής της, είχε τη δική της συναγωγή (“Καταλάν”, “Αραγών”, “Λισαβών”, “Μαγιόρ”, “Καστιλιάν” κ.λπ.) καθώς και τη δική της “Χεβρά Κεντουσά” (μέλη της συναγωγής που αναλάμβαναν την τήρηση και εφαρμογή των ταφικών εθίμων³).

I. Ιστορία και τοπογραφία του νεκροταφείου

Οι Εβραίοι που ήλθαν από την Ισπανία εγκαταστάθηκαν αρχικά στις έρημες συνοικίες από το λιμάνι μέχρι την Εγνατία και τη Διαγώνιο, ενώ οι Χριστιανοί κατοικούσαν κοντά στον Ιππόδρομο και οι μουσουλμάνοι στην Άνω Πόλη. Το 1519, σύμφωνα με τουρκι-

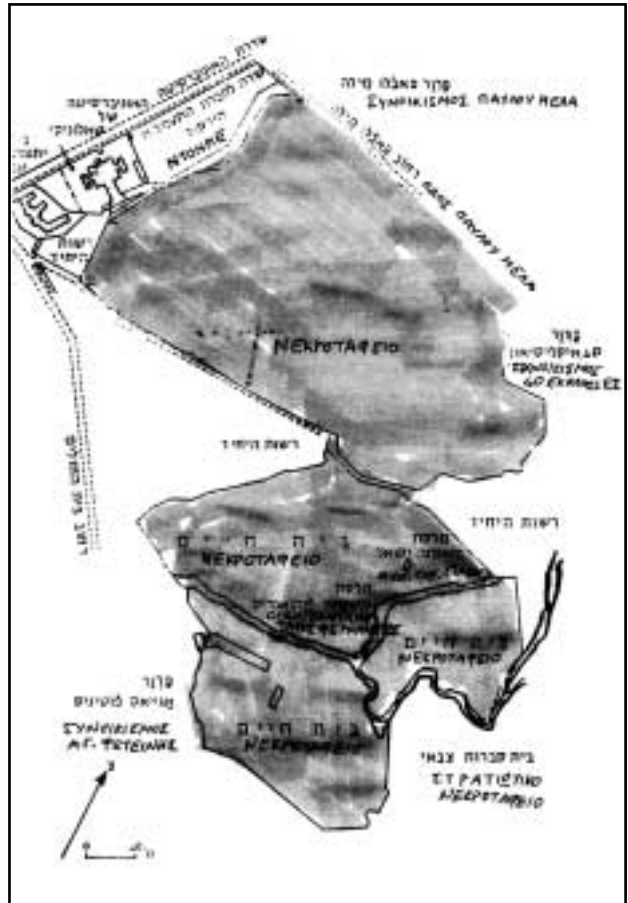
κές αρχειακές πηγές, ζούσαν στην Θεσσαλονίκη 15.715 Εβραίοι, 6.635 Χριστιανοί και 6.870 μουσουλμάνοι⁴. Ήδη, έξω από τα ανατολικά τείχη της πόλης λειτουργούσε το εβραϊκό νεκροταφείο, στον χώρο όπου σήμερα βρίσκεται το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Επίσης, υπήρχαν δύο τουρκικά νεκροταφεία,

ένα στην δυτική πλευρά της πόλης και δεύτερο στην ανατολική, έξω από τα ανατολικά τείχη, νοτιότερα από το εβραϊκό νεκροταφείο, εκεί που σήμερα είναι η Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης. Βορειότερα και ανατολικά από τα κάστρα υπήρχε το νεκροταφείο όπου θάβονταν τα θύματα της πανούκλας. Οι Χριστιανοί έθαβαν τους νεκρούς τους στο Σείχ Σου και στο χώρο όπου σήμερα είναι το νεκροταφείο της Ευαγγελίστριας⁵. Το εβραϊκό νεκροταφείο επεκτεινόταν συνέχεια, γιατί, σύμφωνα με τους εβραϊκούς θρησκευτικούς θεσμούς, απαγορευόταν η εκταφή των νεκρών. Ο τάφος θεωρείται χώρος ιερός (Γεν. μζ 29,30 - Βασιλ. Β' ιθ 37) και η τυμβωρυχία πράξη ανοσιότητα και απαγορευμένη (Ιερεμίας η 1)⁶. Έτσι, η χρήση των χώρων του νεκροταφείου για άλλους σκοπούς αποτελεί ιεροσυλία.

Ο σεβασμός στους νεκρούς και τα νεκροταφεία αναλύεται στις ερμηνείες του Ταλμουδ (Κεφ. Μεγγίλα 29 και Μοέδ Κατάν Κεφ. 3) και στο “Σουλχάν Αρούχ” (κώδικας ιερού νόμου, που έγραψε το 1567 στη Θεσσαλονίκη ο Ιωσήφ Κάρο, μεγάλος ραβίνος και νομο-

ΕΙΚ. 3: 'Αποψη των εβραϊκών νεκροταφείων με τους τάφους διαφόρων περιόδων. Διακρίνεται ο πέτρινος τοίχος κατά μήκος της οδού προς τους «Χορτατζήδες», που χώριζε το νεκροταφείο σε δύο τμήματα. (Μόλχο Μ., 1974).

ΕΙΚ. 4: Το παλιό εβραϊκό νεκροταφείο και η επέκτασή του. Διακρίνεται το παλιό κτίριο της Φιλοσοφικής Σχολής του Α.Π.Θ. (Emmanuel I., 1968).

ΕΙΚ. 2: Το Συντριβάνι λίγο μετά την ανέγερσή του. Φαίνονται επάνω τα εβραϊκά νεκροταφεία και τμήμα των τουρκικών νεκροταφείων. (Καρτ-ποστάλ από τα τέλη του 19ου αιώνα. Αρχείο Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης).

μαθής από την Ισπανία, στο Κεφάλαιο “Γιορέ Ντέα” αριθμ 368.17).

Στο εβραϊκό νεκροταφείο υπήρχαν τάφοι ηλικίας πολλών εκατοντάδων ετών (Εικόνες 2 και 3). Σύμφωνα με τον Ισχάκ Εμμανουέλ υπήρχαν 400.000 τάφοι ατόμων ηλικίας από 12 ετών και άνω, ενώ υπολογίζεται ότι υπήρχαν άλλοι 400.000 τάφοι παιδιών κάτω των 12 ετών. Το παλιό εβραϊκό νεκροταφείο ονομαζόταν “Λα Πουέρτα Ρεδόντα”. Αγοράστηκε νέα έκταση για την επέκταση του νεκροταφείου ανατολικά και νότια του παλιού, που ονομάστηκε “Σενιόρ Ζακ” από

το όνομα του Ζακ Πασά που τάφηκε εκεί, παρ’ όλο που ο πρώτος που τάφηκε σ’ αυτή την πτέρυγα ήταν ο Αβραάμ Σενιόρ (Εικόνα 4).

Λόγω της μεγάλης έκτασης που καταλάμβανε το εβραϊκό νεκροταφείο, δόθηκαν διάφορες ονομασίες των τοποθεσιών του νεκροταφείου, όπως “Πουέρτα Τσίκα”, “Πουέρτα Ρεδόντα”, “Λα Χολέρα” (Εικόνα 5), “Λα Χολέρα Γκράντε”, “Ελός Πίνος” (στα πεύκα), “Ελός Σαρανόδος” (θαμμένοι πολλοί μαζί), “Ενλάδο ντε λος Μααμινίμ” (κοντά στους πιστούς του Σαμπε-

ΕΙΚ. 5: Η περιοχή των εβραϊκών νεκροταφείων νοτιοανατολικά του παλαιού κτηρίου της Φιλοσοφικής Σχολής, όπου ήταν ενταφιασμένα τα θύματα της επιδημίας χολέρας στη Θεσσαλονίκη κατά τα έτη 1911 και 1913. Στον ίδιο περίπου χώρο κατασκευάστηκε το γήπεδο του ΠΑΟΚ. (Μόλχο Μ., 1974).

τάη Σεβή, τους ντονμέδες-αποστάτες), “Γεσιβά ντε λος Λεβήιμ” (γνωστή οικογένεια ραβίνων), “Γεντί Μπιλέ” (επτά καταστροφές στα τουρκικά), “Σίγκα ελ Ντίρι” (είχε κοντά νερό), “Μπέιτ Αχαΐμ Βιέζο” (παλιό νεκροταφείο, κοντά στο στρατιωτικό νεκροταφείο), “Λος Κιμάδος Φρανσές”, “Πιέδρα Αμανασίδα” (όρθια πέτρα)⁹. Υπήρχαν και περιτειχισμένοι οικογενειακοί τάφοι, όπως λ.χ. των Αλλατίνη, των Λεβή, των Ματαλόν κ.λπ. (Εικόνα 6). Σε ό,τι αφορά την ταφή, δεν υπήρχε χρονολογική σειρά. Το μόνο που ενδιέφερε, ήταν τα πρόσωπα να είναι στραμμένα ανατολικά ή νότια προς την Ιερουσαλήμ.

Οι τάφοι ήταν όλοι λιτοί και δεν διέφεραν πολύ αυτοί των πλουσίων από τους τάφους των φτωχών. Οι οικογένειες ήξεραν σε ποια περιοχή ήταν θαμμένοι οι συγγενείς τους και έτσι μπορούσαν να αναζητήσουν τον τάφο. Πολλές φορές ζητούσαν την βοήθεια των “Χονατζήδων”¹⁰, ειδικών

Εβραίων ψαλτών που έφελναν τους ύμνους στα μνημόσυνα στο νεκροταφείο. Οι ταφές στην αρχή γίνονταν σε σπηλιές ή σε λάκκους βάθους ενός μέτρου. Δεν είχαν, ωστόσο, όλοι οι τάφοι ταφόπετρα, καθώς στοιχίζε ακριβά η κατασκευή της. Στις μέρες του Ραμπί Γιουσέφ μια ταφόπετρα στοιχίζε 8 γρόσια, ενώ ένα μεσαίο σπίτι κόστιζε 200 γρόσια¹¹.

Συνήθως, η ταφόπετρα τοποθετείτο επτά μέρες μετά την ταφή. Οι συγγενείς επισκέπτονταν το νεκροταφείο τουλάχιστον τρεις φορές το χρόνο: στην κηδεία, στις επτά μέρες και στους 11 μήνες μετά την ταφή. Ακόμη, επισκέπτονταν το νεκροταφείο στο ετήσιο μνημόσυνο, καθώς και μια φορά το χρόνο στη μεγάλη “Ζιάρα”¹², τέσσερις μέρες πριν την εβραϊκή πρωτοχρονιά, το “Ρος Ασανά”, όπου πολλοί Εβραίοι πήγαιναν και προσεύχονταν στους τάφους φημισμένων ραβίνων, όπως του Σαμουήλ ντι Μεντίνα (1506-1590), του Σουκάτ Νταβίντ

ΕΙΚ. 6: Επιτάφιο μνημείο του Αλφρέδου, γιου του Μωΐς Αλλατίνη, που πέθανε στις 17 Οκτωβρίου 1901, πρόωρα, σε ηλικία 52 ετών. Καλός και ταπεινός με όλους, ο Αλφρέδος Αλλατίνη, υπήρξε επίσης μέγας φιλάνθρωπος και ενδιαφέρθηκε στοργικά για τα αγαθοεργά ιδρύματα, καθώς και για το μορφωτικό έργο της εβραϊκής κοινότητας. Η ελληνική κυβέρνηση του απένευσε το παράσημο της τάξεως του Σωτήρος. (Μόλχο Μ., 1974).

(πέθανε το 1715), του Καχάνα (πέθανε το 1827), του Σαούλ Μόλχο (1762-1849), του Σαμουέλ Γκαόν, του Λεβή Γκατένιο και άλλων, και ζητούσαν παρηγοριά και βοήθεια στους τάφους των προγόνων τους.

Αρχικά, οι τάφοι είχαν μικρότερες διαστάσεις (0,35x0,95 μ) και οι ταφόπετρες τοποθετούνταν πάνω στο χώμα, όπως στον τάφο του Μείρ Αλεβή Ασkenaζή, γιου του ραβίνου Μπενιαμίν Αλεβή που ήταν αποδεκτός από Ασkenaζίμ και Σεφαραντίμ (πέθανε 7/9/1518, Εικόνα 7). Αργότερα έχτιζαν τάφους και τοποθετούσαν τις ταφόπετρες από πάνω, οι δε διαστάσεις των ταφόπετρων είχαν 2,5μ. μήκος, 1,20μ. πλάτος και 0,20 μ. πάχος¹³.

Όταν έθαβαν περισσότερους από έναν στον ίδιο τάφο, κυρίως σε περιόδους επιδημιών χολέρας, για να αποσυντεθούν γρηγορότερα τα σώματα, περνούσαν ένα στρώμα ασβέστη ανάμεσά τους. Όταν έβγαιναν από το νεκροταφείο, έπλεναν τα χέρια. Οι ταφόπετρες πολλών Εβραίων μαράνων¹⁴ είχαν εικόνα μισού κυλίνδρου, ενώ υπήρχαν και μερικοί τάφοι Εβραίων αιγυπτιακής καταγωγής, όπου, πάνω από την ταφόπετρα, τοποθετούσαν μια πέτρα σε εικόνα σαρκοφάγου. Παραδείγματα παλιών εβραϊκών τάφων βρίσκουμε σήμερα στο Εβραϊκό Μουσείο Θεσσαλονίκης.

Οι επιτύμβιες επιγραφές παρείχαν πολλές πληροφορίες για την ιστορία των Εβραίων της Θεσσαλονίκης. Η πιο παλιά επιτύμβια επιγραφή, που εντόπισε ο ραβίνος Μίκαελ Μόλχο, το 1953, ήταν από το έτος 1493¹⁵. Στην αρχή έγραφαν μόνο το όνομα και την ημερομηνία θανάτου. Αργότερα

ΕΙΚ. 7: Τάφος του Μείρ Αλεβή Ασkenaζή (πέθανε στις 7.9.1518). Από τους πιο μικρούς τάφους (0,35X0,95), (Emmanuel I. 1968).

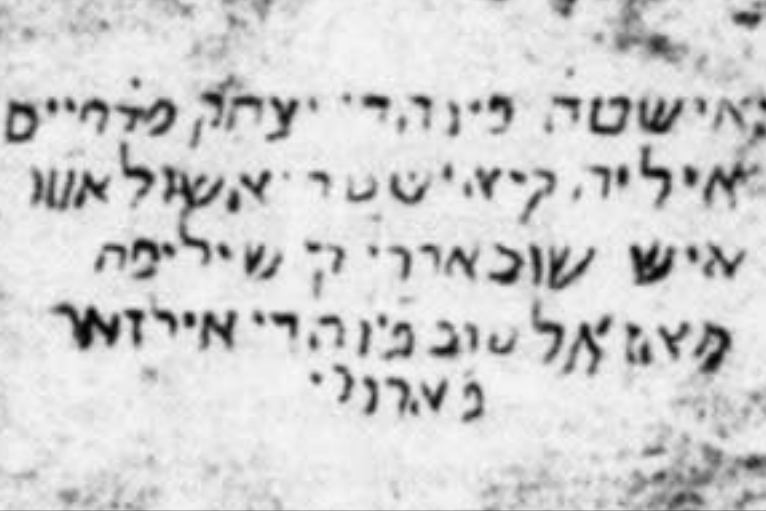

ΕΙΚ. 8: Επιτύμβια πλάκα του Σαμουήλ ντι Μεδίνα ντελ Κάμπο, που γεννήθηκε το 1505 και πέθανε στις 12 Οκτωβρίου 1589. Υπήρξε μια από τις μεγαλύτερες αυθεντίες της εποχής του σε θέματα νομικά, ταλμουδικά. Οι «αποφάσεις» του αποτελούσαν νόμο (Μόλχο Μ., 1974).

πρόσθεταν μικρά κείμενα με ομοιοκαταληξία. Χρησιμοποιούσαν και κομμάτια από την Βίβλο ή από ψαλμούς, όπως λ.χ. στον τάφο του Σαμουήλ ντι Μεδίνα ντελ Κάμπο (1505-1589), νομομαθούς που εξέδωσε πολλές ρεσπόνσας (ραβινικές αποφάσεις). Στην ταφόπετρά του αναγραφόταν στα εβραϊκά ένας στίχος από τον βιβλικό ψαλμό του Δαβίδ (119.166): “Υπέροτατη ειρήνη σε όσους αγαπούν τον Νόμο σου, κανένα κακό δεν τους πληττει” (Εικόνα 8).

Τα κείμενα ήταν γραμμένα στα εβραϊκά, με εβραϊκούς χαρακτήρες ή και σε γραφή ράσι¹⁶. Οι Εβραίοι ισπανικής καταγωγής έγραφαν και στα λαντίνο¹⁷ με λατινικούς χαρακτήρες ή με εβραϊκούς χαρακτήρες (Εικόνα 9), όπως π.χ. στον τάφο του Ραμπί Ιτοχάκ Χαΐμ, όπου αναγραφόταν σε λαντίνο με εβραϊκούς χαρακτήρες : «Esta pena de Ishak Mar Haim - Ellia (y la) que esta a su lato- Es su madre que se llama Masaltov fija de Elazar Franco».

Αντίστοιχα, οι Εβραίοι πορτογαλικής καταγωγής έγραφαν εκτός από τα εβραϊκά και στα πορτογαλικά, όπως στον τάφο του Ιεσούα ντι Ματός, που πέθανε το 1775 και η επιγραφή στον τάφο του ήταν στα εβραϊκά και στα πορτογαλικά: “Aqui iase Iosvah De Matos sv mv ger Rica Matos Fa Lesio 26 Nissan 5524 Portugeses”. Οι Εβραίοι ιταλικής καταγωγής έγραφαν στα εβραϊκά, όπως στον τάφο του Χαΐμ Σολομών Φερνάντεζ Ντιάζ, που πέθανε το 1771, ή στα ιταλικά, όπως στην περίπτωση του Ελιάου Φερνάντεζ Ντιάζ: “Vedova lacrimante -Figli dolenti- A Elia Fernandez-Doverano-Nacque nel 1782-Mori il 4 Novembre 1837”, στα εβραϊκά και ιταλικά όπως στον

ΕΙΚ. 9: Τάφος του ραβίνου Ισοχάκ Χαΐμ. Η επιτύμβια επιγραφή γραμμένη σε λαντίνο με εβραϊκούς χαρακτήρες. (Emmanuel I., 1968).

τάφο του Αβραάμ Φερνάντεζ: “Abramo Fernantez-Affetuoso-Salonicco dove nacque mori-Lo piange lo benedice-Visse 70 anni-Dedito alla medicina-Lascia nobile retaggio ai filii-Un nome immacolato piu che doviciè-Vale! Prega peri superstiti - XII Luglio MDCCCLXXXI”, αλλά και σε άλλες γλώσσες, όπως η επιγραφή στον τάφο του Ζακ Πασά, Εβραίου ιταλικής καταγωγής που πέθανε το 1903, που είναι γραμμένη

στα τουρκικά. Παραθέτουμε το κείμενο σε μετάφραση: “Εδώ κείται ο ΑΕ. Ζακ Πασάς, Μέραρχος ιατρός. Χειρούργος του Γ’ Σώματος Στρατού και Προϊστάμενος της Υγειονομικής Επιθεωρήσεως, θύμα του καθήκοντός του, προσφέροντας τις υπηρεσίες του σε έναν στρατιώτη που προσεβλήθη από θανάσιμο τραύμα, ανηράπη σκληρά από την αγάπη της οικογενείας του την 22αν Αυγούστου 1903 σε ηλικία 53 ετών. Προσευχηθείτε γι’ αυτόν”. Πάνω στην πλάκα ήταν χαραγμένα δύο νυστέρια σταυροειδώς, σύμβολο του επαγγέλματός του. Μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης, το 1912, εκτός από τα εβραϊκά χρησιμοποιούνταν και τα ελληνικά. Αναφέρουμε, για παράδειγμα, τον τάφο του Δαβίδ Ματαλόν, που πέθανε το 1931. Οι επιγραφές αυτές είναι γραμμένες στα εβραϊκά, στα γαλλικά, στα λαντίνο με εβραϊκούς χαρακτήρες και στα ελληνικά. Το κείμενο της ελληνικής επιγραφής έχει ως εξής: “Ενθάδε κείται Δαβίδ Ιακώβ Ματαλόν. Απεβίωσεν 7 Οκτωβρίου 1931, ετών 57. Διετέλεσεν επί τρεις περιόδους βουλευτής του Ελληνικού Κοινοβουλίου, Ηγωνί-

ΕΙΚ. 10: Τοπογραφικός χάρτης της Θεσσαλονίκης, που συντάχθηκε από γαλλική στρατιωτική αποστολή γύρω στο 1910. Απεικονίζεται η περιοχή των εβραϊκών και τουρκικών νεκροταφείων καθώς και το παλαιό κτίριο της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. (Αρχείο Τεχνικής Υπηρεσίας Α.Π.Θ.).

ΕΙΚ. 11: Τελετή εγκαινίων του αστυνομικού σταθμού που εγκαταστάθηκε στο νεκροταφείο το 1932. 1. Αλμπέρ Μόλχο (Ναπολιτάν), δημοσιογράφος. 2. Ασέφ Μαλλάχ, διακεκριμένος δικηγόρος, πρώην γερούσιαστής, εξελέγη κατ' επανάληψη μέλος του κοινοτικού συμβουλίου και αρχηγός της σιωνιστικής κινήσεως. 3. Μεντέσ Μπεσαντσί, δημοσιογράφος, πρώην βουλευτής στην ελληνική Βουλή, μαχητικός σιωνιστής, που πέθανε στην Πολωνία. 4. Δαβίδ Σαλιτιέλ, μέλος του Μπεθ Ντιν. Πέθανε στην Πολωνία. 5. Ελή Αττάς, διευθυντής της γαλλόφωνης εφημερίδας Εντεπαντάν. 6. Ελή Μπενοζίλιο, πρόεδρος του Κοινοτικού Συμβουλίου. 7. Χαΐμ Χαμπίμπ, αντιπρόσωπος του αρχιραβίνου. 8. Δαβίδ Φλωρεντίν, σιωνιστικό στέλεχος και ταλαντούχος δημοσιογράφος. 9. Καλοχριστιανάκης, αστυνομικός διευθυντής Θεσσαλονίκης. 10. Μ. Μπουρλά, ιατρός, διευθυντής του Νοσοκομείου Χιρς. Πέθανε στην Πολωνία. 11. Ελή Φρανσές, διευθυντής της εφημερίδας Αξιόν, που εκδιόταν σε ισπανοεβραϊκή γλώσσα. Πέθανε στην Πολωνία. (Μόλχο Μ., 1974).

στη υπέρ της Ελληνικής και Σιωνιστικής ιδέας. Υπήρξεν πρότυπον ανδρός φιλόανθρωπου και καλού πολίτου”. Πάνω στον τάφο συνήθιζαν να γράφουν και το επάγγελμα (γιατρός, δάσκαλος, έμπορος, τεχνίτης κ.λπ) ή γεγονότα, π.χ. αν πέθαναν σε περίοδο χολέρας, στη μεγάλη πυρκαγιά ή σε περίοδο άλλων καταστροφών. Μερικές φορές σκάλιζαν πάνω στην ταφόπετρα κεριά, λουλούδια, δένδρα, μαχαίρι (αν είχε δολοφονηθεί) κ.λπ.

Ο Γιουσέφ Νεχαμά¹⁸ γράφει σχετικά με τον τρόπο ταφής την περίοδο της μεγάλης πανώλης τον Μάιο του 1545: “Τα συναγωγικά αδελφάτα των νεκρώσιμων τελετών δεν επαρκούν πλέον για το μακρόβριο έργο τους. Ομάδες ανθρώπων προστρέχουν εθελοντικά για βοήθεια. Μεταφέρουν τα φέρετρα με μακρόσυρτες πομπές, το ένα πίσω από το άλλο, ως 40 τη φορά, χωρίς καμιά τελετή, χωρίς συνοδεία, χωρίς το συνηθισμένο σώμα των ραβίνων, χωρίς επικηδείους. Δεν διαβάζονται οι καθιερωμένες προσευχές κατά την ταφή τους. Μια Κυριακή, ο αριθμός των νεκρών ανέρχεται σε 314. (...) Δεν φτάνουν τα χέρια για να θάψουν τους νεκρούς χωριστά και στοιβάζουν τα πτώματα κατά δεκάδες, στον ίδιο τάφο. Δεν βρίσκουν πια ούτε ασβέστη, ούτε γύψο, ούτε τούβλα, ούτε επιτάφιας πλάκες”.

Το 1821, για να προστατευθούν από τις επιδρομές, ενίσχυσαν τα τείχη της Θεσσαλονίκης χρησιμοποιώντας μαρμάρινες πλάκες από το εβραϊκό νεκροταφείο¹⁹. Το τείχος της Θεσσαλονίκης κατά μήκος της παραλίας κατεδαφίστηκε το 1878. Τμήμα του ανατολικού τείχους, που χώριζε την πόλη από το νεκροταφείο, κατεδαφίστηκε το 1889²⁰. Το ίδιο έτος, η εταιρεία “Χέσσεδ βε Εμέθ” περιέφραξε το νεκροταφείο με τείχος, για να προστατευθούν οι τάφοι από ιεροσυλία. Η ίδια εταιρεία φρόντιζε να φυτεύει δένδρα, να

συντηρεί τους τάφους και να τοποθετεί φύλακες. Προσπάθησε να βρει κεφάλαια, για να ολοκληρώσει την περιέφραξη καθώς το νεκροταφείο ήταν τεράστιο. Η εταιρεία διαλύθηκε το 1900²¹.

II. Επέκταση του νεκροταφείου και τίτλοι αγοράς

Στα τέλη του 19ου αιώνα στην πόλη υπήρχαν τρεις σημαντικές θρησκευτικές κοινότητες: η εβραϊκή, η ορθόδοξη χριστιανική και η μουσουλμανική, καθώς και μεγάλος αριθμός μικρότερων θρησκευτικών, αλλά και εθνοτοπικών κοινοτήτων.

Η Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης, λόγω της αύξησης του πληθυσμού και πολλών θανάτων από επιδημίες και καταστροφές, αναγκαζόταν να αγοράζει κάθε τόσο νέα τμήματα για την επέκταση του παλιού νεκροταφείου (Εικόνα 10).

Σύμφωνα με την πρώτη επίσημη οθωμανική απογραφή, το 1882, η Θεσσαλονίκη είχε πληθυσμό περίπου 103.544 κατοίκους. Από αυτούς 34.985 ήταν Χριστιανοί, 34.523 Εβραίοι, 29.489 μουσουλμάνοι και οι υπόλοιποι άλλων θρησκειμάτων. Το 1913, αμέσως μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης, ο πληθυσμός της ανερχόταν, σύμφωνα με την απογραφή του Ρακτιβάν, σε 157.889 κατοίκους, από τους οποίους 39.956 ήταν ορθόδοξοι Χριστιανοί, οι 61.439 Εβραίοι, οι 45.859 μουσουλμάνοι και 10.600 άλλων θρησκειμάτων. Σύμφωνα με μεταγενέστερη απογραφή²², το 1916 ο πληθυσμός της πόλης αριθμούσε 165.704 κατοίκους, από τους οποίους 68.205 ήταν Χριστιανοί, 61.400 Εβραίοι, 30.000 μουσουλμάνοι και 6.100 άλλων θρησκειμάτων.

Οι τίτλοι αγοράς²³ έκτασης 48.260 τ.μ. του νεκροταφείου είναι οι ακόλουθοι:

ΕΙΚ. 12: Το εβραϊκό νεκροταφείο κατεστραμμένο. (Emmanuel I., 1968).

1. Η υπ' αριθμό 60 του έτους 1861 Οθωμανικού Κτηματολογίου Διοικήσεως Θεσσαλονίκης αγορά αγρού δημόσιας γης 7.088 τ.μ., που συνόρευε σε δύο πλευρές με το εβραϊκό νεκροταφείο και δύο πλευρές με χέρσο ακαλλιέργητο τόπο και με δρόμο (σήμερα είναι μεταξύ της οδού Αγίου Δημητρίου και Νοσοκομείου ΑΧΕΠΑ και περιλαμβάνει μέρος του Νοσοκομείου).

2. Η υπ' αριθμό 60 του έτους 1873 τουρκικού ταπίου του Οθωμανικού Κτηματολογίου Διοικήσεως Θεσσαλονίκης αγορά αγρού δημόσιας γης 16.200 τ.μ., που συνόρευε με το άλλοτε τουρκικό νεκροταφείο, με το εβραϊκό νεκροταφείο και με το δρόμο (σήμερα βρίσκεται μεταξύ του Αθλητικού Σωματείου "Ηρακλής", της οδού Αγίου Δημητρίου και του Νοσοκομείου ΑΧΕΠΑ).

3. Η υπ' αριθμό 10 του έτους 1893 τουρκικού ταπίου του Οθωμανικού Κτηματολογίου Διοικήσεως Θεσσαλονίκης αγορά 10.125 τ.μ. στην ίδια περιοχή, μεταξύ της παλιάς οδού Χορτατζήδων, γηπέδου του Ηρακλή, οδού Αγίου Δημητρίου και του Νοσοκομείου ΑΧΕΠΑ.

4. Η υπ' αριθμό 158 τουρκικού ταπίου έτους 1911 αγορά 4.050 τ.μ., μεταξύ του Καυτατζογλείου Σταδίου και του Νοσοκομείου ΑΧΕΠΑ.

5. Η με το υπ' αριθμό 2.481/1916 συμβόλαιο του Συμβολαιογράφου Θεσσαλονίκης Ιωάννου Παρθένη (Τ.Μ.Η/188) αγορά 10.800 τ.μ. κοντά στο εβραϊκό νεκροταφείο, με το οποίο συνορεύει με δύο πλευρές καθώς και με ρέμα και δημόσιο δρόμο (σήμερα οδός Χορτατζήδων και Αγίου Δημητρίου και εν μέρει με τη νότια περιοχή συνοικισμού Παύλου Μελά).

Το 1930, η έκταση του νεκροταφείου ήταν 357.796 τ.μ. Η περιοχή που κάλυπτε οριζόντια βόρεια με την οδό Παύλου Μελά και τον συνοικισμό Παύλου Μελά, βορειοανατολικά με τον συνοικισμό των Σαράντα Εκκλησιών, νοτιοδυτικά με τα στρατιωτικά νεκροταφεία, νότια με οδό προς την Τριανδρία, νοτιοδυτικά με την οδό Νοσοκομείων, δυτικά με το συνοικισμό Αγίας Φωτεινής και το γήπεδο του ΠΑΟΚ, βορειοδυτικά με το κτίριο του Πανεπιστημίου και το γήπεδο του Ηρακλή.

III. Απαλλοτρίωση και βανδαλισμοί

Με την επέκταση της πόλης της Θεσσαλονίκης και την αύξηση του πληθυσμού της, δημιουργήθηκε πρόβλημα χώρου στην Θεσσαλονίκη. Το 1890 για την διάνοιξη της οδού Χαμηδιά (σημερινή Εθνικής Αμύνης) απαλλοτριώθηκε ένα τμήμα του εβραϊκού νεκροταφείου κατά μήκος του ανατολικού τείχους. Με την πυρκαγιά του 1917 μεγάλο μέρος της πόλης καταστράφηκε. Πολλοί έμειναν άστεγοι. Μετά την Μικρασιατική καταστροφή, πολλοί από τους πρόσφυγες που ήρθαν στην Θεσσαλονίκη εγκαταστάθηκαν κυρίως γύρω από τις βόρειες και ανατολικές περιοχές του εβραϊκού νεκροταφείου. Δεν ήταν εύκολη η επικοινωνία των βόρειων συνοικιών με το κέντρο της πόλης, γιατί έπρεπε να περνούν μέσα από το εβραϊκό νεκροταφείο. Αρχικά, όπως ήδη αναφέραμε, το νεκροταφείο βρισκόταν έξω από το ανατολικό τείχος της πόλης. Η πόλη όμως επεκτάθηκε και ανατολικά του νεκροταφείου. Έτσι, το νεκροταφείο έκοβε πλέον την πόλη στα δύο.

Ο γάλλος μηχανικός Εμπράρ, στο νέο σχεδιασμό της πόλης, πρότεινε η έκταση του εβραϊκού νεκροταφείου να γίνει άλσος και να χρησιμοποιηθεί για την επέκταση του Πανεπιστημίου. Παρ' όλα αυτά, ειδικός νόμος του έτους 1918 προστάτευε τα νεκροταφεία ως ιδρύματα δημόσιας ωφέλειας, επιτρέποντας την απαλλοτρίωση για την εξεύρεση νέων κοινών χώρων για την δημιουργία ή την επέκταση των νεκροταφείων. Αργότερα το Π.Δ. 3/22 Απριλίου 1929, άρθρο 27 εδ. 4, "Περί Γενικού Οικοδομικού Νόμου του Κράτους", προστάτευε τα νεκροταφεία, ορίζοντας ότι "νεκροταφεία των οποίων αποκλείεται η μεταφορά δια θρησκευτικών λόγους, επιβάλλεται να δενδροφυτεύονται και να εξωραϊζούνται, μεταβαλλόμενα εις άλση".

Με την υπ' αριθμό 437 της 12/7/1929 απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου κηρύχθηκε αναγκαστικά α-

παλλοτριωτέα έκταση 6.850 τ.μ. κοντά στη θέση του συνοικισμού Αδριανουπολιτών, για την εγκατάσταση προσφύγων στην Θεσσαλονίκη, κατόπιν προτάσεως των υπουργών Γεωργίας και Προνοίας-Αντιλήψεως. Η έκταση αυτή ήταν τμήμα του εβραϊκού νεκροταφείου με πολλούς τάφους και ανήκε στην Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης. Ο τοποτηρητής αρχιραβίνος Χαΐμ Χαμπίμπ και ο πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης Ι. Καζές απέστειλαν υπόμνημα στον πρωθυπουργό στις 24/12/1929, ζητώντας την άρση της απαλλοτρίωσης, όπως έγινε σε άλλες πόλεις της Ευρώπης, όπως π.χ. στην Βιέννη το 1898, που ματαιώθηκε η απαλλοτρίωση, ενώ στην Γαλλία δεν τέθηκε θέμα απαλλοτρίωσης των παλιών ισραηλιτικών νεκροταφείων του Μπορντώ, της Μπαγιών της Αλσατίας και αλλού, που διατηρήθηκαν ανέπαφα.

- Την νύκτα της 12ης προς την 13η Ιανουαρίου 1930 καταστράφηκαν 70 τάφοι του νεκροταφείου²⁴ από δυσαρεστημένους πρόσφυγες, από την Μικρά Ασία, γιατί με απόφαση της Επιτροπής Νεκροταφείου της Ισραηλιτικής Κοινότητας έκλειναν οι πόρτες στις 9 μ.μ. και δεν μπορούσαν να περνούν διαμέσου του νεκροταφείου και να πηγαίνουν από συντομότερο δρόμο στα σπίτια τους.

Ο γενικός διοικητής Μακεδονίας Σ. Γονατάς, ο δήμαρχος Ν. Μάνος και ο αστυνομικός διευθυντής Καλοχριστιανάκης, μετά τους βανδαλισμούς, πήραν μέτρα για την προστασία του νεκροταφείου. Ο Σύνδεσμος Ειρήνης²⁵ έστειλε μια επιτροπή, αποτελούμενη από τους Θανάση Μάνο, Γιάννη Λαδά, Αντωνιάδη, Ισαάκ Αλτσέχ και Γιομτώβ Γιακοέλ, η οποία επισκέφθηκε τους Γόνατα, Μάνο και Καλοχριστιανάκη, προσφέροντας τη βοήθεια των μελών της για την ανεύρεση των υπευθύνων της καταστροφής των τάφων στο νεκροταφείο²⁶.

Ο εβραϊκός Τύπος της εποχής ασχολήθηκε επί μακρόν με το θέμα της απαλλοτρίωσης του νεκροταφείου και τους βανδαλισμούς, που έγιναν την νύκτα της 12ης-13ης Ιανουαρίου 1930. Η εφημερίδα "Πουέβλο", που εξέδιδε ο βουλευτής και μέλος του Κοινοτικού Συμβουλίου Μπεςαντή, στο φύλλο της 11/6/1929, αναφέρεται στην απαλλοτρίωση του νεκροταφείου και συνιστά να φωτογραφηθούν οι τάφοι, γιατί αποτελούν ιστορία του εβραϊσμού της Θεσσαλονίκης. Στο φύλλο της 8/11/1929 η ίδια εφημερίδα έγραφε ότι η

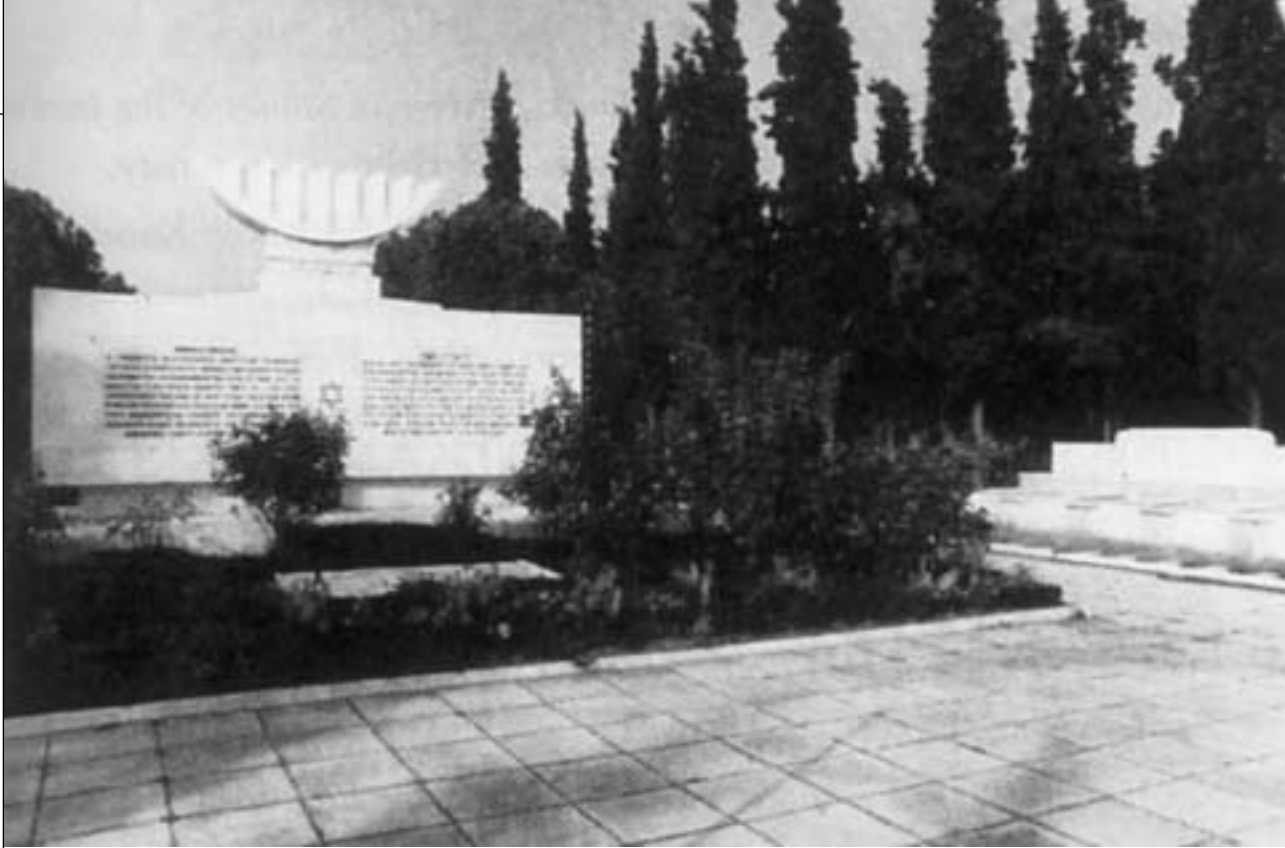
ΕΙΚ. 13: Μεταφορά οστών από το παλιό εβραϊκό νεκροταφείο στο καινούργιο το 1942. (Emmanuel I., 1968).

Κοινότητα έστειλε τηλεγράφημα διαμαρτυρίας στην Αθήνα κατά της απαλλοτρίωσης. Στο φύλλο της 16/1/1930 συνιστά να διακοπούν οι ενταφιασμοί στο παλιό νεκροταφείο.

Επίσης, η εφημερίδα "Αξίον", στα φύλλα της 16ης & 17ης Δεκεμβρίου 1929, καθώς και η εφημερίδα "Λα Βερδάδ" της 12/11/1929 εκφράστηκαν κατά της απαλλοτρίωσης του νεκροταφείου. Ο γαλλόφωνος τύπος αναφέρθηκε περιορισμένα στην καταστροφή των 70 τάφων, ενώ η εφημερίδα "Μακεδονία" της 16/1/1930 αναφέρθηκε στους βανδαλισμούς, ζητώντας να βρεθούν και να τιμωρηθούν οι δράστες. Κατά την εφημερίδα "Φως" της 13/1/1930 η βεβήλωση του νεκροταφείου αποτελούσε αξιόποινη πράξη.

Ο υπουργός-γενικός διοικητής Μακεδονίας, σε έγγραφο του προς το Υπουργείο Εξωτερικών της 18/2/1930, έγραφε: "Τα ισραηλιτικά νεκροταφεία Θεσσαλονίκης, ευρίσκονται προς το νοτιοανατολικόν μέρος της πόλεως Θεσσαλονίκης, το οποίον μετά την νέαν επέκτασιν της πόλεως δύναται να θεωρηθεί και κέντρον (...). Ως έχει διαμορφωθεί σήμερον η πόλις της Θεσσαλονίκης, η παραμονή των ισραηλιτικών νεκροταφείων εις τον χώρον τον οποίον κατέχουσιν είναι αδύνατος και κατ' ανάγκην θα μετατοπισθώσιν αλλαχού της πόλεως, ως θα συμβεί βραδύτερον και δια το ελληνικόν νεκροταφείον, του οποίου επίσης απεφασίσθη η μεταφορά εις άλλον χώρον. Ενδείκνυται μόνον όπως δια τα καταληφθησόμενα νεκροταφεία αποζημιωθεί η Ισραηλιτική Κοινότης, ήτις δεν είναι σκόπιμον να αποξενωθεί τούτων άνευ αποζημιώσεως"²⁷.

Την 4/8/1930 δημοσιεύεται το Ν.Δ. απαλλοτρίωσης του νεκροταφείου προς όφελος του πανεπιστημίου.

ΕΙΚ.14: Το νέο εβραϊκό νεκροταφείο της Θεσσαλονίκης που λειτουργεί από το 1942. (Αρχείο Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης).

Οι πρωτανικές αρχές του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης επισκέφθηκαν τον Σ. Γόνατα, γενικό διοικητή Μακεδονίας, και του ζήτησαν την άδεια να αρχίσουν νωρίτερα τις εργασίες ανέγερσης του κτιρίου της Φυσικομαθηματικής Σχολής, μέσα στο εβραϊκό νεκροταφείο, κοντά στο Κεντρικό Κτίριο του Πανεπιστημίου. Ο Σ. Γονατάς κάλεσε τον πρόεδρο της Ισραηλιτικής Κοινότητας και τους ισραηλίτες γερουσιαστές και βουλευτές και τους εξήγησε την ανάγκη να χρησιμοποιηθεί ένα μικρό μέρος του νεκροταφείου για την επέκταση του πανεπιστημίου. Στο έγγραφο του προς το πολιτικό γραφείο του πρωθυπουργού, της 21/11/1931, εξέθεσε την αυστηρή θρησκευτική απαγόρευση μεταφοράς των τάφων από το εβραϊκό νεκροταφείο και ζητούσε την γνώμη του γραφείου του πρωθυπουργού, συντασσόταν όμως ανεπιφύλακτα με την γνώμη να καταληφθεί ο χώρος του νεκροταφείου κοντά στο κεντρικό κτίριο του Πανεπιστημίου. Ήταν της άποψης ότι η χρησιμοποίηση αυτού του χώρου θα αποτελέσει “απαρχή και προηγούμενο για την περαιτέρω μελλοντική χρησιμοποίηση του όλου χώρου”. Πρότεινε, μάλιστα, η μεταφορά και φύλαξη των ταφόπετρων να γίνει σύμφωνα με τις υποδείξεις της Ισραηλιτικής Κοινότητας, τα δε έξοδα να καταβληθούν από τον Δήμο και το Πανεπιστήμιο²⁸.

Το 1931, έπειτα από το πογκρόμ της συνοικίας Κάμπελ, μέλη της Ένωσης “3Ε”²⁹ εισέβαλαν στο εβραϊκό νεκροταφείο και κατέστρεψαν εκατοντάδες

τάφους. Μετά από διάβημα του συμβουλίου της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης προς τον αστυνομικό διευθυντή Καλοχριστιανάκη, δημιουργήθηκε ένας σταθμός επίβλεψης, από τον οποίον ελέγχονταν οι τάφοι. Μια δύναμη πέντε χωροφυλάκων φύλαγε το νεκροταφείο με την βοήθεια Εβραίων φυλάκων (Εικόνα 11).

Την 21/3/1934 επικυρώνεται η απαλλοτρίωση. Η Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης, με διάβημα της Αρχιραβινείας προς το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, ζήτησε την παρέμβαση του υπουργού για να ματαιώσει την προσπάθεια απαλλοτρίωσης του εβραϊκού νεκροταφείου (βλ. υπόμνημα Αρχιραβινείας της 14/6/1939).

Με τον Α.Ν. 890/1937 άρθρο 1 (ΦΕΚ 394/13.10.1937 τεύχος Α') “περί τρόπου διαθέσεως της εν τη πόλει Θεσσαλονίκης εκτάσεως της χρησιμοποιούμενης ως Ισραηλιτικού Νεκροταφείου”, μετά από διαπραγματεύσεις του ελληνικού Δημοσίου, του Δήμου Θεσσαλονίκης και της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης, αφού ελήφθη υπ' όψη η απαγόρευση εκταφής των νεκρών σύμφωνα με την εβραϊκή θρησκεία, επιτράπηκε η ταφή νεκρών, για ένα ακόμα χρόνο, στο παλιό εβραϊκό νεκροταφείο. Το εβραϊκό νεκροταφείο της πόλης μετατράπηκε σε άλσος και ο Δήμος υποχρεώθηκε να φυτέψει δένδρα και να διατηρεί το άλσος σε καλή κατάσταση, χωρίς να θίγει τους τάφους που βρίσκονταν στην έκταση αυτή. Ο Δήμος παραχώρησε νέα

έκταση στην περιοχή Σταυρούπολης, όπου βρίσκεται και το νέο εβραϊκό νεκροταφείο.

Επίσης, ο ίδιος νόμος στο άρθρο 2 όριζε ότι: “εξαιρετικώς”, τμήμα με τα στοιχεία 1-2-3-Γ’-Β’-Α’-Β-Γ-Δ-Ε-Ζ-Η-Θ-Ι του εβραϊκού νεκροταφείου, έκτασης 12.300 τ.μ., θα περιέλθει στην κυριότητα, νομή και κατοχή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Το 1937 η Ισραηλιτική Κοινότητα παραχώρησε δωρεάν στο πανεπιστήμιο ζώνη 12.399 τ.μ. για την επέκταση του πανεπιστημίου, που τότε στεγαζόταν μόνο στο παλιό κτίριο της φιλοσοφικής σχολής, το οποίο συνόρευε με το εβραϊκό νεκροταφείο, και παραιτήθηκε από κάθε αποζημίωση για το τμήμα αυτό. Επρόκειτο για το τμήμα του νεκροταφείου, στο οποίο ήταν θαμμένοι οι ραβίνοι Ισχακ Μπαρκελώνη, Σάμουελ Γκαόν, Ιακώβ Ρομπέο, Μωσέ Ρομπέο κ.ά. Μετέφεραν 150 νεκρούς στο κοιμητήριο Σενιόρ Ζακ, με μεγάλες τιμές³⁰.

IV. Γερμανική κατοχή

Τον Απρίλιο του 1941 οι Γερμανοί καταλαμβάνουν την Θεσσαλονίκη. Τον Σεπτέμβριο του 1942 ο περιώνυμος Δρ Μέρτεν ζήτησε από την Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης το ποσό των 35 δισεκατομμυρίων δραχμών ως λύτρω, για να απαλλάξει τους Εβραίους από την καταναγκαστική εργασία στα έργα κατασκευής δρόμων στο Σέδες, στο Λιανοκλάδι, στο Γιδά, στη Μεθώνη και σε άλλα μέρη στην Ελλάδα. Δυόμισι δισεκατομμύρια δραχμές θα καταβάλλονταν σε μετρητά και ένα δισεκατομμύριο θα συμψηφιζόταν με την αποζημίωση της απαλλοτρίωσης του εβραϊκού νεκροταφείου, που δήθεν ήθελαν να το χρησιμοποιήσουν για τις ανάγκες του στρατού. Η Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης απάντησε, στις 16 Οκτωβρίου 1942, ότι θα έδινε 2 δισεκατομμύρια δραχμές και δεν διαπραγματευόταν το θέμα του εβραϊκού νεκροταφείου, γιατί δεν μπορούσε να γίνει αντικείμενο συναλλαγής. Η συμφωνία, που υπογράφηκε στις 17 Οκτωβρίου 1942, προέβλεπε ότι οι Εβραίοι απαλλάσσονταν της εργασίας έναντι λύτρων 2,5 δισεκατομμυρίων δραχμών που έπρεπε να πληρωθούν μέχρι τις 15 Δεκεμβρίου 1942³¹. Στις αρχές Δεκεμβρίου του 1942 ο γραμματέας της Γενικής Διοικήσεως υπέβαλε σχέδιο απαλλοτρίωσης του εβραϊκού νεκροταφείου. Στις 6 Δεκεμβρίου 1942 ο Μέρτεν επισκέφθηκε το χώρο του εβραϊκού νεκροταφείου, μαζί με τον γενικό διοικητή Β. Σιμωνίδη, τον γενικό γραμματέα του Αλμέϊδα, τον μηχανικό του Δήμου που επίστευσε την διαδικασία απαλλοτρίωσης, τον αρχιραβίνο Κόρετς, τον μηχανικό Ελή

Μοδιάνο και τον ραβίνο Μίκαελ Μόλχο, ο οποίος έδειξε τους τάφους που είχαν μεγάλη ιστορική αξία. Ο Μέρτεν αποφάσισε επιτόπου: (α) να απαλλοτριωθεί τμήμα του νεκροταφείου κοντά στο πανεπιστήμιο και στον Συνοικισμό των Σαράντα Εκκλησιών, (β) να μείνει ανέπαφο το υπόλοιπο εβραϊκό νεκροταφείο, (γ) να μην καταστραφούν σ’ όλο το νεκροταφείο, οι τάφοι των τελευταίων 30 ετών³². Την ίδια μέρα, λίγο αργότερα από την αποχώρηση του Μέρτεν από το νεκροταφείο, άρχισε η καταστροφή των τάφων (Εικόνα 12). Δεν έμεινε κανένας τάφος απείραχτος. Το εβραϊκό νεκροταφείο μετατράπηκε σε έναν τεράστιο χώρο από κατεστραμμένες ταφόπετρες και σκορπισμένα κόκαλα νεκρών³³. Ο καθένας μπορούσε να πάρει ταφόπετρες. Ταφόπετρες μεταφέρθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν σαν οικοδομικά υλικά εντός και εκτός της πόλης της Θεσσαλονίκης. Οι Γερμανοί, μάλιστα, κατασκεύασαν μία πισίνα με ταφόπετρες του νεκροταφείου. Ταφόπετρες χρησιμοποιήθηκαν και για την κατασκευή δρόμων. Βιαστικά, Εβραίοι της Θεσσαλονίκης προσπάθησαν να μεταφέρουν στο νέο νεκροταφείο τους τάφους των προσφίλων συγγενών τους (Εικόνα 13). Το εβραϊκό νεκροταφείο, με 400.000 τάφους και ιστορία πάνω από πέντε αιώνες, είχε καταστραφεί. Τον Μάρτιο του 1943 οι ναζιστικές δυνάμεις κατοχής άρχισαν τους εκτοπισμούς των Εβραίων της Θεσσαλονίκης στα στρατόπεδα συγκέντρωσης του Αουσβιτς και του Μπέργκεν Μπέλσεν. Λίγους μήνες μόνο μετά τον εκτοπισμό των 50.000 Εβραίων συμπολιτών μας, δυνάμει της υπ’ αριθμό 5880/14-10-1943 διαταγής του Υπουργείου Οικονομικών (ΦΕΚ 488), καταλήφθηκε το εβραϊκό νεκροταφείο, ως ακίνητο εγκαταλελειμμένο από τους ιδιοκτήτες του. Το ελληνικό δημόσιο το διαχειριζόταν ως διοικητής αλλότριων (άρθρο 34.2 α.ν. 1539/1938 “περί προστασίας δημοσίων κτημάτων”). Το Κτηματικό Γραφείο Θεσσαλονίκης καταχώρησε στα βιβλία του ολόκληρη την περιοχή των εβραϊκών νεκροταφείων, που θεωρήθηκε δημόσιο κτήμα (αριθμός καταχώρησης 1340/1944)³⁴. Το 1946, διάταγμα έδινε στους Εβραίους το δικαίωμα να συγκεντρώσουν τις επιτύμβιες πλάκες.

Στις 11 Φεβρουαρίου 1959 ο Μέρτεν δικάστηκε στην Αθήνα για τα παρακάτω εγκλήματα: αυθαίρετη εκτέλεση 680 ορθοδόξων ελλήνων πολιτών και πλήθους Ισραηλιτών, αποστολή 9.000 Εβραίων σε καταναγκαστικά έργα στην Ελλάδα, επιβολή λύτρων ύψους 2,5 δισεκατομμυρίων δραχ, καταστροφή του εβραϊκού νεκροταφείου, εκτοπισμό 56.000 Εβραίων στα στρατόπεδα συγκέντρωσης κ.λπ.

Σε πολλές ευρωπαϊκές πόλεις διατηρούνται σήμερα παλιά εβραϊκά νεκροταφεία, που δεν καταστράφηκαν κατά την διάρκεια της γερμανικής κατοχής. Στην Πράγα σώζονται 12.000 ταφόπετρες στο παλιό εβραϊκό νεκροταφείο, πολλές από τις οποίες χρονολογούνται στο τέλος του 16ου αιώνα. Στη Βενετία, στο Λίντο (το εβραϊκό νεκροταφείο), οι παλιότεροι τάφοι είναι από το 1386. Στο Άμστερνταμ, στο ιστορικό εβραϊκό νεκροταφείο της Ouderkerk aan de Amstel, Εβραίων πορτογαλικής καταγωγής, διατηρούνται 27.500 τάφοι και οι παλιότεροι χρονολογούνται από το 1614. Στην Βιέννη, στο παλιό εβραϊκό νεκροταφείο, υπάρχουν τάφοι από το τέλος του 16ου αιώνα. Όσον αφορά την ιστορία του ρατσιστικού φαινομένου και του αντισημιτισμού στην Ευρώπη ο Ζήσης Παπαδημητρίου καλύπτει το θέμα με ξεχωριστή ευαισθησία σε πρόσφατο έργο του³⁵.

Επίλογος

Λιγότες οι αναφορές στο παλιό εβραϊκό νεκροταφείο της Θεσσαλονίκης σε βιβλία για την πόλη μας, σε παρουσιάσεις των κοινοτήτων, αλλά και σε εβραϊκές βιογραφίες του 20ου αιώνα, σε συζητήσεις και συνεντεύξεις με όσους το είχαν προλάβει.

Οι λόγοι της αποσιώπησης, συγκάλυψης και αποφυγής του θέματος είναι οφθαλμοφανείς: ο πόνος που προκαλεί το θέμα στα μέλη της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης, καθώς και η ενοχή που ίσως αισθάνονται μη Εβραίοι πολίτες της πόλης της Θεσσαλονίκης για τα όσα έκαναν ή δεν απέτρεψαν να γίνουν. Η Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης προσπάθησε να συγκεντρώσει τις πλάκες του παλιού νεκροταφείου και να τις μεταφέρει στο καινούργιο νεκροταφείο στην περιοχή της Σταυρούπολης, ενώ ενδιαφέροντα δείγματα τάφων του παλιού εβραϊκού νεκροταφείου βρίσκουμε και στο Εβραϊκό Μουσείο της Θεσσαλονίκης.

Έχει ανεγερθεί, επίσης, μνημείο στο νέο νεκροταφείο, αφιερωμένο στην μνήμη των εβραίων συμπολιτών μας που εκτοπίστηκαν στα στρατόπεδα συγκέντρωσης και δεν αξιώθηκαν να έχουν τάφο (Εικόνα 14). Ευχόμαστε το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης να υλοποιήσει παλιότερη απόφασή του και να τοποθετήσει μνημείο στον χώρο του πανεπιστημίου, που να θυμίζει ότι υπήρξε χώρος νεκροταφείου Εβραίων συμπολιτών μας, που για πέντε αιώνες πρόσφεραν στην οικονομική και πνευματική ζωή της πόλης μας.

Βιβλιογραφία:

- Αριές Φίλιπ (1999): *Οι άνθρωποι ενώπιον του θανάτου. Η εποχή των κοιμημένων*, (τόμος Ι). Ο εξαγριωμένος θάνατος, (τόμος ΙΙ). Αθήνα, Βιβλιοπωλείον της Εστίας.
- Βακαλόπουλος Απόστολος (1983): *Ιστορία της Θεσσαλονίκης. 315 π.Χ. - 1983*, Θεσσαλονίκη.
- Βερέμη Θάνου - Κωνσταντοπούλου Φωτεινή (επιμέλεια), 2000: *Οι Έλληνες Εβραίοι*, Αθήνα: Καστανιώτη, (Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδας και Πανεπιστήμιο Αθηνών).
- Γιακοέλ Γιουμάτς (1993): *Απομνημονεύματα 1941-1943*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Δημητριάδη Βασίλη (1983): *Τοπογραφία της Θεσσαλονίκης κατά την εποχή της Τουρκοκρατίας, 1430-1912*. Θεσσαλονίκη: Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών.
- Emmanuel Isaac (1968): *Matzevot Saloniki, Precious Stones of the Jews of Salonica, Jerusalem Ben-Zvi Insitute. The Hebrew University*.
- Μέγα Γιάννη (1993): *Ενθύμιον από την ζωή της Εβραϊκής Κοινότητας*, Θεσσαλονίκη 1897-1917. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Καπόν.
- Μόλχο Μίκαελ (1974): *In Memoriam*. Θεσσαλονίκη: Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης. Molho Michael (1950): *Usos y costumbres de los Sefaradies de Salonica*. Madrid: Instituto Arias Montano.
- Μόλχο Ρένα (2001): *Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης. 1856-1919: Μια ιδιαίτερη Κοινότητα*, Θεσσαλονίκη: Θεμέλιο.
- Ναο Αλμπέρτο (1998): *Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης. Πορεία στο χρόνο*, Θεσσαλονίκη: Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης.
- Νεχαμιά Γιοζέφ (2000): *Ιστορία των Ισραηλιτών της Σαλονίκης*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press. Μετάφραση από τα γαλλικά από τον Τομέα Μετάφρασης του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας του Α.Π.Θ.
- Παπαδημητρίου Ζήση (2000): *Ο ευρωπαϊκός ρατσισμός*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Παπάζογλου Άρη (1994): *Εβραϊκοί κοινοτικοί θεσμοί στη Θεσσαλονίκη της Τουρκοκρατίας*, Θεσσαλονίκη: Megatype.
- Recanati David (Redactor) (1969): *Zikhron Saloniki*, Tel Aviv: El Commitato por la Edition del Livro Sovre La Communita de Salonique.
- Σαββαΐδη Παρασκευά - Μπαντέλου Άνθιμου (2000): *Πόλις Πανεπιστημίου Πόλις*, Θεσσαλονίκη: Αδελφών Κυριακίδη Α.Ε. & University Studio Press. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης - Επιτροπή Ερευνών.
- Σιέττου Γεωργίου (1997): *Νεκρικά ήθη και έθιμα. Αρχαιοελληνικά-Βυζαντινά - Νεοελληνικά*, Αθήνα: Κυβέλη.
- Stavroulakis Nicholas (1993): *Salonica Jews and Dervishes*, Athens: Talos Press.

Σημειώσεις:

1. Βλ. Βακαλόπουλο Απ. (1983). Βλ. επίσης Παπαζογλου Άρη (1994).
2. Βλ. Δημητριάδη Βασιλή (1983) 446.
3. Για τα νεκρικά έθιμα βλ. Γιουσέφ Νεχαμά (2000) 172. “Κάποιοι από αυτούς (τους πιστούς της “Χεβρά Κεντουσά”) τελούν τα νεκρικά έθιμα, πλένουν πρώτα το νεκρό, του παρέχουν τις τελευταίες φροντίδες, τον τοποθετούν στο φέρετρο, τον συνοδεύουν ως το νεκροταφείο, χορηγούν δωρεάν στους απόρους σάβανα, κεριά και φέρετρα. Κάποιοι άλλοι σκάβουν λάκκους, αγοράζουν την ταφόπλακα, τον ασβέστη και τα τούβλα, για να κτίσουν τον τάφο. Επιστρέφοντας από το νεκροταφείο σεβρίζουν την μακαριά, σφιχτά αυγά και σταφίδες”. Βλ. επίσης Molho Michael (1950).
4. Βλ. Ναφ Αλμπέρτου (1998).
5. Βλ. Δημητριάδη Βασιλή (1983).
6. Ιερεμίας: Κεφ. η: 1. “Εν τω καιρώ εκείνω, λέγει Κύριος, θέλουσι εκκρίψει τα οστά των βασιλέων του Ιουδα, και τα οστά των αρχόντων αυτού, και τα οστά των ιερέων, και τα οστά των προφητών, και τα οστά των κατοίκων της Ιερουσαλήμ, από των τάφων αυτών”. 2. “Και θέλουσιν απλώσει αυτά κατέναντι του ήλιου και της σελήνης και κατέναντι πάσης της στρατιάς του ουρανού, τα οποία ηγάπησαν, και τα οποία ελάτρευσαν, και οπίσω των οποίων περιεπάτησαν και τα οποία εξεξήτησαν, και τα οποία προσεκύνησαν, δεν θέλουσι συναχθεί, ουδέ ταφεί, θέλουσι είσθαι δια κοπιάν επί του προσώπου της γης”. 3. “Και ο θάνατος θέλει είσθαι προτιμότερος παρά την ζωήν εις άπαν το υπόλοιπον των εναπολειφθέντων από εκείνης της πονηράς γενεάς, όσοι ήθελον μείνει εν πάσι τοις τόποις, όπου ήθελον εξώσει αυτούς, λέγει ο Κύριος των δυνάμεων”.
7. Σουλχάν Αρούχ, Κεφ. Γιουέ Ντεά αρθ. 368 παρ.1: “Δεν δυνάμεθα να μετακομισθώμεν ο νεκρός ουδέ τα οστά του από τάφον έντιμους εις έτερον τάφον έντιμον, μηδέ από τάφον μη έντιμον εις τάφον μη έντιμον, και εννοείται μηδέ από τάφον έντιμον εις τάφον μη έντιμον”.
8. Βλ. Emmanuel Isaac (1968).
9. Σύμφωνα με την παράδοση, όταν πέθανε ένας ραβίνος και δεν είχαν χρήματα να βάλουν ταφόπετρα στον τάφο του, μια μέρα λίγο πριν την ανατολή του ήλιου, βρήκαν τον τάφο σκεπασμένο με ταφόπετρα.
10. Χονατζή: από την οθωμανική λέξη “χον” που σημαίνει φωνάζω.
11. Βλ. Emmanuel I. (1968) 17.
12. “Ζιάρα”: επίσκεψη στο νεκροταφείο πριν τις μεγάλες γιορτές της πρωτοχρονιάς και του Πάσχα. Η λέξη “Ζιάρα” είναι οθωμανικής προέλευσης και σημαίνει “προσκύνημα”. Πιθανόν να προέρχεται και από την περσική λέξη “ζαο” που σημαίνει θρήνος.
13. Βλ. Μόλχο Μ. (1974) 410.
14. Μαράνοι είναι εβραίοι από την Ισπανία και την Πορτογαλία που εκχριστιανίσθηκαν το 1492 παρά την θέλησή τους, αλλά έμειναν πιστοί στα θρησκευτικά τους έθιμα. Το 1514 το Τριουμβιβάτο των ραβίνων της Θεσσαλονίκης εξέδωσε Ασκαμά (απόφαση) που αναγνώριζε ως Εβραίους τους Μαράνους που είχαν έρθει στην Θεσσαλονίκη από την Ισπανία, την Πορτογαλία και την Ιταλία.
15. Μόλχο Μίκαελ (1974) 409.
16. Η γραφή *ράσι* χρησιμοποιήθηκε από σοφούς σχολιαστές του Ταλμούδ. Πρώτος την χρησιμοποίησε ο γάλλος Ταλμουδιστής και μελετητής των γραφών, Ράσι (1040-1105).
17. Λαντίνο είναι τα ισπανικά που μιλούσαν οι Εβραίοι που ήλθαν το 1492 από την Ισπανία. Διατήρησαν την γλώσσα λαντίνο μέχρι τις μέρες μας.
18. Βλ. Νεχαμά Γιουσέφ (2000) 343.
19. Βλ. Μόλχο Μίκαελ (1974) 411.
20. Βλ. Μόλχο Μίκαελ (1974) 407.
21. Βλ. Μόλχο Μίκαελ (1974) 411.
22. Βλ. Μόλχο Ρένα (2001) 48.
23. Σύμφωνα με την οθωμανική νομοθεσία της εποχής εκείνης όλο το έδαφος της Ηπείρου, της Μακεδονίας και της Θράκης χαρακτηριζόταν δημόσια γη. Κατά κυριότητα ανήκε στο δημόσιο και μόνο κατά χρήση παραχωρείτο, εκδίδοντας τίτλο “ταπί” του Κτηματολογίου. Υπήρχαν και εδάφη που παραχωρούνταν “μετρουκέ” χωρίς τίτλους για κοινή χρήση, όπως π.χ. για νεκροταφεία. Αυτά τα εδάφη ήταν εκτός συναλλαγής. Για τα επί τουρκokratίας προ του 1861 αγορασθέντα τμήματα του νεκροταφείου ο οθωμανικός νόμος περί γαιών με το αρθ. 78 εισήγαγε το δικαίωμα της χρησιμοποίησης (χακκή-καρά). Επίσης, με την Α.Π. 313/1933 ο επί 10 έτη εξουσιάζων άνευ αμφισβήτησεως Δημόσια γη, αποκτά το δικαίωμα οριστικής εγκαταστάσεως σ’ αυτήν. Σε περίπτωση ελλείψεως νομίμου τίτλου, αρκεί η απόδειξη της χρήσης καλή τη πίστιση και διανοία κυρίου επί μια τριακονταετία (Α.Π.142/1909).
24. Βλ. έγγραφο Ι. Μινάρδου, διευθυντή Τύπου Θεσσαλονίκης προς τη Γενική Διοίκηση Μακεδονίας της 15/2/1930. έγγραφο υπ’ αριθμό 20 στο Οι *Έλληνες Εβραίοι*, ό.π.
25. Μετά το Συνέδριο Ειρήνης στην Αθήνα, τον Σεπτέμβριο του 1929, δημιουργήθηκε ο “Σύνδεσμος Ειρήνης” στην Θεσσαλονίκη.
26. Βλ. την αναφορά Τύπου του Δ. Καλαποθάκη, Διευθυντού του Γραφείου Τύπου Θεσσαλονίκης προς το Υπουργείο Εξωτερικών, που διαβιβάζει σχετικό άρθρο της εφημερίδας “Le Progres” της 2/2/1930, αριθμ. εγγράφου 42 στο Οι *Έλληνες Εβραίοι*. ο.π.
27. Βλ. Έγγραφο υπουργού-γενικού διοικητή Μακεδονίας προς Υπουργείο Εξωτερικών της 18/2/1930, έγγραφο αριθμ. 20α, στο Οι *Έλληνες Εβραίοι*.
28. Βλ. έγγραφο Σ. Γονατά, υπουργού-γενικού διοικητή Μακεδονίας προς Υπουργείο Εξωτερικών της 3/6/1930, έγγραφο αριθμ. 61, Οι *Έλληνες Εβραίοι*, ό.π. Βλέπε επίσης έγγραφο Υπουργείου Εξωτερικών προς την πρεσβεία της Ελλάδας στο Λονδίνο της 11/6/ 1930, αριθμός εγγράφου 27β (στο ίδιο).
29. Η Εθνική Ένωση Ελλάδος ιδρύθηκε το 1927.
30. Η ανακομιδή των οστών έγινε στις 26.2.1938. Βλ. Μόλχο Μίκαελ (1950) 412.
31. Βλ. Μόλχο Μίκαελ, ό.π. σελ. 71. Βλ. επίσης Γιακοέβ Γιουμτώβ, (1993) 105.
32. Βλ. Μόλχο Μίκαελ, ό.π. σελ. 414-415.
33. Στις 27/12/1942 οι Εβραίοι πλήρωσαν ειδικό φόρο και μετέφεραν τα οστά από το παλιό νεκροταφείο στο νέο.
34. Άρθρο 34 παρ. 2 α.ν. 1539/ 1938 “Ακίνητα εγκαταλελειμμένα παρά των ιδιοκτητών και μη διαχειριζόμενα ουδέ δι’ αντιπροσώπων καταλαμβάνονται παρά του Δημοσίου και διαχειρίζονται παρ’ αυτού ως Διοικητού αλλοτρίων”.
35. Παπαδημητρίου Ζήσης (2000): Ο ευρωπαϊκός ρατσισμός.

[Η κα **Στέλλα Σαλέμ** γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη. Σπούδασε Οικονομικά και Νομικά. Εργάζεται στο ΑΠΘ όπου και διδάσκει. Είναι από τα ιδρυτικά μέλη της Εταιρείας Μελέτης Ελληνικού Εβραϊσμού και μέλος της Διεθνούς Ένωσης Εβραίων Δικηγόρων και Νομικών.

Αναδημοσίευση από την περιοδική έκδοση **Θεσσαλονικέων Πόλις**, τεύχος 6. Η πρωτότυπη δημοσίευση κοσμείτο και με άλλες φωτογραφίες.]

Ισραηλιτικές προσκοπικές ομάδες στη Μικρά Ασία

Από το βιβλίο του κ. **Νικολάου Κ. Παραδείση**, «Ο προσκοπισμός στις αλησμόνητες πατρίδες 1919 - 1922» (έκδοση: Ο Μικρός Ρωμηός, 2000), αναδημοσιεύουμε τα παρακάτω που αναφέρονται στις Ισραηλιτικές προσκοπικές ομάδες στη Μικρά Ασία, στην αντίστοιχη χρονική περίοδο.

Έλληνες και Ισραηλίτες πρόσκοποι σε εκδρομή. (Αρχειο Ενώσεως Σμυρναίων)

εν έχουμε στη διάθεσή μας λεπτομερή στοιχεία για τις δραστηριότητες των Ισραηλιτών προσκόπων, επειδή όλο το αρχειακό υλικό και οι

φωτογραφίες καταστράφηκαν στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Ότι διασώθηκε προέρχεται από τα ελληνικά αρχεία. Από όσα γνωρίζουμε, διαπιστώνουμε ότι στην **Κωνσταντινούπολη** ιδρύθηκαν δύο ομάδες με συνολική δύναμη πάνω από πενήντα παιδιά που δραστηριοποιήθηκαν και παρουσίασαν αξιόλογες εκδηλώσεις. Στη μεγάλη παρέλαση, που έγινε στις 7 Ιουνίου 1920 με την ευκαιρία της αφίξεως του Μπένιτεν Πάουελ στην Κωνσταντινούπολη, συμμετείχαν σαράντα Ισραηλίτες πρόσκοποι. Στην περιοχή της **Σμύρνης** υπήρξε επίσης οργανωμένη ομάδα, η οποία συνεργαζόταν άριστα με τις ελληνικές. Εδώ πρέπει να αναφερθεί ότι οι Έλληνες Πρόσκοποι της Μικράς Ασίας πήραν μέρος σε έρανο που διενεργήθηκε, για να βοηθηθούν οι άποροι Ισραηλίτες. Στην **Αλεξανδρούπολη** (Δέδε - Αγάτζ) δέκα Εβραίοι είχαν ενταχθεί στις τρεις ελληνικές ομάδες που υπήρχαν εκεί.

Βιβλίο

ΕΣΔΡΑ Δ. ΜΩΥΣΗ:
**Εβραϊκή Κοινότητα
Λάρισας**

(Το χρονικό μιας εποχής
1947 - 1958), Λάρισα
2002

Αποτελεί γεγονός αναμφισβήτητο ότι σημαντικό μέρος της μεταπολεμικής ιστορίας της Ισραηλιτικής Κοινότητας Λάρισας είναι συνυφασμένο με την προσωπικότητα και το έργο του Εσδρά Μωύση, ήδη επίτιμου προέδρου της. Είναι δε ευτύχημα ότι ο Ε. Μωύσης από ετών ασχολείται με την παρουσίαση στοιχείων αυτής της ιστορίας ώστε να υ-

πάρχουν καταγεγραμμένα, όπως επίσης να τα πληροφορούνται οι νεότεροι ομόθρησκοι (κι εκτός της Λάρισας).

Το βιβλίο αυτό είναι το τρίτο της σειράς. Είχαν προηγηθεί: «Η Εβραϊκή Κοινότητα Λάρισας πριν και μετά το Ολοκαύτωμα» και οι «Παρεμβάσεις». Τα τρία βιβλία περιέχουν ιστορικά και αλληλοσυμπληρούμενα ως προς τη θεματολογία τους θέματα. Όπως σημειώνει ο συγγραφέας:

«Το 1945, μετά το τέλος δηλαδή του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, κατά τη διάρκεια του οποίου συντελέστηκε στην Ευρώπη το τραγικό Ολοκαύτωμα του εβραϊκού λαού από τη ναζιστική Γερμανία, η Κοινότητα της Λάρισας, που κι αυτή βαρύνει πλήρως το τίμημα της θυσίας, του αίματος και της καταστροφής, βρέθηκε εξουθενωμένη, διαλυμένη κυριολεκτικά και ασύντακτη, με τα μέλη της να βαρυνενοθούν και να αναζητούν μέσα στα χαλάσματα των σπιτιών τους, με απόγνωση τους δικούς τους και το βίος τους.

Μάτια περιμεναν την επι-

στροφή από τα στρατόπεδα των αγαπημένων τους, μια αναμονή ατέρμονη, βασανιστική που, αλοίμονο, δεν δικαιώθηκε, εκτός από πολύ λίγες περιπτώσεις μετρημένες στα δάχτυλα των δύο χεριών, μια αναμονή που συνεχίστηκε για πολύ καιρό μετά την απελευθέρωση, καθώς οι πληροφορίες έλεγαν ότι οι όμηροι που επιβίωσαν περιπλανιόντουσαν σε

διάφορες χώρες της Ευρώπης αναζητώντας τρόπους και ευκαιρίες επανόδου στα σπίτια τους.

Οι ελπίδες κάποια στιγμή έσβησαν και ο κόσμος αντιμετώπισε γυμνή την πραγματικότητα της οριστικής απώλειας προσφιλών προσώπων. Στο μεταξύ, ο χρόνος κυλούσε αδυσώπητος και κανείς δεν ήξερε από πού να αρχίσει το συμμάζεμα της ζωής, προπαντός η Κοινότητα ως Οργανισμός...».

Την κολοσιαία προσπάθεια που έγινε από το 1947 - 1958 για να ξαναδημιουργηθεί η Κοινότητα παρουσιάζει ο Ε. Μωύσης μέσα από 71 ανταποκρίσεις (14 του φαρμακοποιού Χαΐμ Αλχανάτι και 57 του συγγραφέα) που είχαν δημοσιευθεί στη συγκεκριμένη εποχή στην «Εβραϊκή Εστία».

Βιβλίο μνήμης, αναπόλησης, συγκίνησης αλλά και μάθησης για το τι έγινε στη δύσκολη μεταπολεμική περίοδο για να ξαναστηθούν οι έρμηες (από ανθρώπους και μέσα) Ισραηλιτικές Κοινότητες, ντοκουμέντο αποτελεί η τελευταία έκδοση του Ε.Δ. Μωύση.

Εκδόσεις στα γαλλικά

ROSETTA LOY:

Η ζωή Della Seta είναι κι αυτή Εβραία

(La Parola ebreo - Η λέξη Εβραϊός)

Μετάφραση από τα ιταλικά Francoise Brun

Εκδόσεις Rivages, σελ. 170

Η Rosetta Loy είχε διηγηθεί στο «Με μια σοκολάτα στου Hanseiman» με τη μορφή ενός κομψού ρομάντζου την παιδική και εφηβική της ηλικία, απομονωμένη και απειλούμενη, μ' έναν τρόπο όλο και πιο βίαιο, από το φασισμό. Η μυθιστορηματική ίντριγκα θα μπορούσε να μας ξεγελάσει όμως, ότι αυτό, που με τάλεντο και διακριτικότητα μας δίνει η συγγραφέας, αποτελεί πράγματι μια ιστορική τοποθέτηση εξαιρετικά ακριβή. Δεν θα θέλαμε να πιστέψουμε ότι οι Ιταλοί συμμετείχαν στη ναζιστική θηριωδία. Κι αυτοί επίσης, όπως οι Γάλλοι, με ένα ζήλο που δεν ζητήθηκε από τους Γερμανούς.

Μερικοί αναγνώστες εξέφρασαν την έκπληξή τους: Όχι, οι Ιταλοί δεν ήταν ποτέ έτσι. Έχουν μεγάλη ανθρωπιά. Η R.L. δεν μπήκε σ' αυτή τη λεπτομέρεια. Περιέγραψε τον πόλεμο περισσότερο από την πλευρά της αντίστασης αν και δεν ανήκε σε οικογένεια αντιστασιακών. Αλλά που και που, με πινελιές σταθερές κι ακριβείς, αποδεικνύει ότι ξέρει πολλά πάνω στο μεγάλο διαχωρισμό που ξεχώρισε τους δίκαιους και τους άβουλους με μια ακαθόριστη ζώνη που με την αδράνειά της διευκολύνει πάντοτε τις τυρρανίες και την απανθρωπιά.

Σίγουρα οι αναγνώστες του Primo Levi δεν θα εκπλαγούν. Για να υπάρξουν εκποτισμένοι χρειάστηκε μια κυβέρνηση με νόμους, υφιστάμενους να τους εφαρμόσουν κι ένα λαό να τους υποστεί, να επιτρέψει αυτή την εκτόπιση. Χρειάστηκαν καταδόσεις κι επομένως καταδότες. Χρειάστηκαν ανθρώπινα όντα να διατάσσον κι άλλοι να εκτελούν, άλλοι να υφίστανται κι

άλλοι να κοιτάζουν χωρίς να πουν λέξη ή να αποστρέψουν το βλέμμα.

Το βιβλίο είναι περισσότερο μια αφήγηση, αρκετά γαλήνια, χωρίς στόμφο, χωρίς επαναστατική κραυγή. Περιλαμβάνει γεγονότα που αναφέρονται με τιμιότητα, ντοκουμέντα συγκεντρωμένα με φροντίδα και αυστηρά επιλεγμένα. Η μυθιστοριογράφος αποφασίζει να κατανοήσει, διά μέσου της παράξενης μίτρας ενός κοριτσιού αστικής οικογένειας, τι έκανε την Ιταλία να συμμετάσχει στο αίσχος του Ολοκαυτώματος. Ξεκινά από μια προσωπική εμπειρία. Ένα μικρό κορίτσι ευκατάστατο, αναθρεμμένο στο κέντρο της Ρώμης, γοητευμένο να αναμειγνύεται στον όγλο των συνηθισμένων Ιταλών, αμυδρά υπερήφανων για τη φασιστική αλαζονεία, ανακαλύπτει γύρω του περίεργες αλλαγές. Μεταξύ των φίλων των γονιών της και των γειτόνων τους κάποιιοι εξαφανίζονται μυστηριωδώς. Γιατί δεν τους χτυπάνε πια την πόρτα; Γιατί ξαφνικά γίνονται άορατοι; Γιατί ο Giorgio Levi, ο νεαρός που κατοικεί στην πολυκατοικία γίνεται θύμα προσβολών της θυρωρού; Τι συνέβη ώστε μια αστική τάξη να δέχεται αυτή την επιβουλή μορφή αναρχίας που μοιάζει τόσο με ξαφνικό χάος σ' έναν οργανισμό που προσβλήθηκε από έναν ιό; Πρόκειται για τον ιό του αντισημιτισμού που κυριέυσε τον οργανισμό ενός λαού. Κι ο λαός αυτός, όπως γνωρίζουμε, είναι καθολικός. Επίσης η R.L. θα αναλύσει δια μακρόν τη συμπεριφορά του Πάπα Πίου του 11ου και φυσικά και την ακριβώς αντίθετη συμπεριφορά του διαδόχου του. Η έκδοση παραβάλλει τα ντοκουμέντα σχετικά με την εγκύκλιο Humani Genesius Unitas που ετοίμασε ο Πίος ο 11ος και "την κατέπνιξαν" πριν το θάνατό του, η οποία φωτίζει την προσωπικότητα του Πάπα που προσπάθησε να αφυπνήσει τη συνείδηση των πιστών του δηλαδή του συνόλου του ιταλικού έθνους. Η R.L. περιγράφει

τη μάχη που έδωσαν πριν από τον πόλεμο η Εκκλησία και η Κυβέρνηση Μουσολίνι και τη ζωηρότητα της αντίδρασης του Osservatore Romano, εφημερίδας του Βατικανού, τη στιγμή που εφαρμόστηκαν τα πρώτα ρατσιστικά μέτρα. Ο Πίος ο XI υπενθυμίζει: "Καθολικός σημαίνει παγκόσμιος; δεν υπάρχει άλλη δυνατή ερμηνεία στα ιταλικά ή σε άλλη υπαρκτή γλώσσα... Δεν υπάρχει παρά μία και μοναδική ανθρωπινή φυλή."

Αμέσως ο Μουσολίνι διατάσσει τον Τύπο που του ανήκει να αγνοήσει τις διακηρύξεις του ποιντικού. Περισσότεροι από 300 Εβραίοι εκπαιδευτικοί ειδοποιούνται να εγκαταλείψουν τις θέσεις τους. Η πλειονότητα των άλλων επωφελείται. Ένας μόνο αρνείται να αντικαταστήσει τον παυθέντα Εβραίο: ο μυθιστοριογράφος Massimo Bontempelli. Ερευνητικά επιστημονικά κέντρα αποδεκατίστηκαν από τη μια μέρα στην άλλη.

Η R.L. με σκληρή ειλικρίνεια ξαναβρίσκει στη μνήμη της τις αβεβαιότητες ενός μικρού κοριτσιού που τελικά το άγγιξαν τα παράφορα παραληρήματα για τη ρατσιστική καθαρότητα. Κι αν τελικά ήμουν κι εγώ Εβραία; διερωτάται το κοριτσάκι όχι για να συμπάσχει στη μοίρα των αποκλεισθέντων αλλά μέσα στον τρόπο του να είναι «ακάθαρτη». Και όλα αυτά συνέβαιναν σ' ένα φωτισμένο περιβάλλον έντιμων και βαθιά αντιφασιστών διανοούμενων.

Αφού το Φεβρουάριο του 1939 πεθαίνει ο Πίος ο 11ος δεν μπόρεσε να εκφωνήσει το βίαιο λόγο που είχε προετοιμάσει ενάντια στο φασισμό και τον αντισημιτισμό. Η εγκύκλιος δεν θα γίνει γνωστή παρά 56 χρόνια μετά. Θα γνωρίσουμε τότε το ρόλο που έπαιξε ένας νεαρός αμερικανός ιερέας μπλεγμένος στην υπόθεση των Μαύρων: ο John La Farge, συγγραφέας του δοκίμιου Διαφυλετική Δικαιοσύνη. Είναι προφανές ότι η δημοσίευση αυτής της εγκυκλίου θα

είχε θέσει, όπως γράφει η R.L., στη συνείδηση περίπου 100 εκατομμυρίων Καθολικών της Ευρώπης, ένα πρόβλημα που θα τους ήταν δύσκολο να παραβλέψουν.

Τα πράγματα αλλάζουν ριζικά με τον πάπα Πίο τον 12°. Ο νούντιός του στο Βερολίνο, Μακαριώτατος Orsenigo, χαιρετίζει τις γερμανικές νίκες και εύχεται (Ιούνιος 1940) να δει την Ιταλία να μπαίνει στον πόλεμο στο πλευρό της Γερμανίας. Ενώ το κρατικό Ραδιόφωνο μεταδίδει μια σειρά αντισημιτικής προπαγάνδας γύρω από τα περίφημα Πρωτόκολλα των Σοφών της Σιών, ο Πίος XII δεν διστάζει να δηλώσει στα γερμανικά, στον πρεσβευτή της Γερμανίας, τη χαρά του για τις στρατιωτικές επιτυχίες των Γερμανών. Αν μερικοί Γάλλοι ιερείς διαμαρτύρονταν έντονα, όπως ο αρχιεπίσκοπος της Τουλούζης, κατά της δυσφημιστικής πολιτικής της Εκκλησίας, το Βατικανό σιωπά.

Μέσα σ' αυτό το τρομερό κλίμα η οικογένεια της R.L. κάνει ό,τι και η πλειοψηφία των Ιταλών: βοηθά, ανήμπορη σ' ένα σύστημα καθημερινού αποκλεισμού ενός μέρους του ιταλικού πληθυσμού που μέχρι τότε δεν ξεχώριζε.

Περισσότερο από μισό αιώνα μετά, με διαύγεια πνεύματος μια μυθιστοριογράφος συλλαμβάνει και παγιδεύει μέσα στην ιστορική μνήμη τα παραδείγματα του θάρρους απλών ανθρώπων: τις πόρνες του πορνείου της via del Pellegrino, έναν οδηγό ταξί, αγνώστους που βοήθησαν στη ρωμαϊκή έφοδο της 16ης Οκτωβρίου 1943, οι οποίοι όλοι με κίνδυνο της ζωής τους έκρυψαν χωρίς να διστάσουν Εβραίους που δεν γνώριζαν.

Μια κίνηση γενναιοφροσύνης, ένα φυσικό μεγαλείο, μια λαμπρή ηθική συνείδηση: εκεί κατοικεί η δύναμη της ανθρωπίνης ύπαρξης ενάντια στο κακό.

René de Ceccaty

(Le Monde, 8.1.1999 - Μετάφραση Μπέλλα Ααρών)

Η συκοφαντία για το «νέο εβραϊκό έγκλημα»

Ο κ. **Μανώλης Βασιλάκης**, στο βιβλίο του «**Καλά να πάθουν! - Η ελληνική κοινή γνώμη μετά την 11η Σεπτεμβρίου**», που εκδόθηκε πρόσφατα (Εκδόσεις «Γνώσεις»), προσπαθεί να αποκωδικοποιήσει τις αντιδράσεις της ελληνικής κοινωνίας, «κοινωνίας βαθιά αντιδυτικής» κατά τον συγγραφέα. Όπως σημειώνει προλογίζοντας το βιβλίο ο κ. **Στέφανος Μάνος**:

«Το βιβλίο του Μανώλη Βασιλάκη παρουσιάζει ακριβώς τις αντιδράσεις της ελληνικής κοινωνίας, της δικής μας κοινωνίας. Καταγράφει συστηματικά και με σχολαστική επιμέλεια τον τρόπο με τον οποίο αντιμετώπισε το γεγονός ένα μεγάλο τμήμα της ελληνικής διανόησης, και μάλιστα αυτό το τμήμα που κυριαρχεί ιδεολογικά, κατέχοντας ισχυρή θέση στα ΜΜΕ και υψηλό κύρος στους πολίτες. Το τμήμα αυτό της ελληνικής διανόησης έχει έναν διπλό δεσμό με την «κοινή γνώμη». Την εκφράζει πιο πιστά από κάθε άλλον αλλά και την διαμορφώνει πιο αποτελεσματικά από κάθε άλλον. Και γι' αυτό η μελέτη της ιδεολογικής παραγωγής του είναι διπλά χρήσιμη. Μας βοηθά να διαπιστώσουμε **πώς** σκέφτεται η ελληνική κοινωνία και ταυτόχρονα μας επιτρέπει να καταλάβουμε **γιατί** σκέφτεται έτσι».

Στο συγκεκριμένο βιβλίο περιέχεται ειδικό κεφάλαιο, με τον τίτλο «Το νέο εβραϊκό έγκλημα» το οποίο αναδημοσιεύουμε χωρίς σχολιασμό.

Ενας από τους πιο τερατώδεις μύθους που διακινήθηκαν αμέσως μετά την 11η Σεπτεμβρίου ήταν ότι η τρομοκρατική επίθεση ήταν έργο της Mossad, «απόδειξη» δε αποτελεί η υποτιθέμενη απουσία των 4.000 ή 4.500 Αμερικανοεβραίων που εργάζονταν στους Δίδυμους Πύργους όταν έγινε η τρομοκρατική επίθεση. Η «τέλεια» εκδοχή συνωμοσίας¹. Αυτό μάλιστα αποτυπώθηκε και στη δημοσκόπηση της Opinion σε ποσοστό 7,7% (Ελευθεροτυπία 10.11.01). Το τραγικό είναι ότι πολλοί έσπευσαν να υιοθετήσουν αυτόν το μύθο χωρίς να σκεφτούν ούτε μια στιγμή λογικά. Είναι σπανιότατο είδος σ' αυτήν

την χώρα του εντελούς ανορθολογισμού η ευθυκρισία. Στη γη αυτή που πιάνει και προκόβει ο σπόρος/κάθε λογής τζουτζέδων και πιερρότων. Αυτός ο μύθος κυκλοφόρησε από τις νεοφασιστικές και ακροδεξιές οργανώσεις και από το ΚΚΕ, από παραεκκλησιαστικές οργανώσεις και από τον βουλευτή Γ. Καρατζαφέρη που αποκάλυψε το «νέο εβραϊκό έγκλημα». Εμφανίστηκε και στις εφημερίδες «Ριζοσπάστης» 15.9, «Αδέσμευτος Τύπος» Μήτση 22.9, «Βραδυνή» 22.9, «Παρόν» 23.9, «Espresso» 24.9 και αλλού, ακόμη και στην Ελευθεροτυπία 25.9 και σε κάμποσα κανάλια, και τον πρόβαλαν πολιτικοί, όπως ο Ευγ. Χαϊτίδης της Ν.Δ.,

και καθηγητές, όπως η Μαρία Τζάνη και ο Γιώργος Χουρμουζιάδης (βουλευτής του ΚΚΕ). Φυσικά κάτι τέτοιο είναι αναμενόμενο από την Χρυσή Αυγή, τον προσκείμενο στον Χριστόδουλο («Αρχιεπίσκοπο Κεραυνό») Στόχο ή την ομόδοξη τους Ελεύθερη Ωρα, η οποία είχε την «είδηση» στην πρώτη σελίδα, πάνω από τον «ανδροπρεπή» τίτλο: «Οι Ταλιμπάν λένε στους Αμερικανούς: Ελάτε με την όπισθεν!» Τέτοια σύμπτωση νεοφασιστικών οργανώσεων με το ΚΚΕ δεν είναι παράδοξη, δεδομένου ότι ιστορικά συμπλέουν φασίστες και κομμουνιστές σε αντισημιτισμό, και όταν μάλιστα υπάρχουν το Ολοκαύτωμα από το ναζιστικό καθεστώς και οι τρομερές βαρβαρότητες εις βάρος Εβραίων από το σταλινικό². Έτσι λοιπόν ξανασυναντήθηκαν οι ακραίοι με κοινό σημείο τον αντισημιτισμό. Α.χ. το «όργανο του ΚΚΕ», ο Ριζοσπάστης, δημοσίευσε στις 13.12.01 το άρθρο του Βασίλη Φυτσίλη «Ποιος γκρέμισε τους πύργους;», αποσπάσματα του οποίου παραθέτουμε:

«Και δε μου λες, γιατί, 18 ολόκληρα λεφτά, μετά το χτύπημα στον πρώτο πύργο, αυτοί που έχουν όλα τα τέλεια ηλεκτρονικά συστήματα δεν έλαβαν τα μέτρα τους και άφησαν να πέσει και το δεύτερο αεροπλάνο στον άλλο πύργο; Και γιατί, από τους 4.000 Εβραίους που δούλευαν, όπως λένε, μέσα στους πύργους, δεν ήταν κανένας τη μέρα εκείνη στη δουλειά του; Τώρα ακούω να λένε οι ίδιοι οι δικοί τους ότι την επίθεση στο Αφγανιστάν την είχαν αποφασίσει το Πεντάγωνο και η CIA, δυο μήνες πριν την επίθεση των καμικάζι στους πύργους της Νέας Υόρκης. Άρα...». Εκτός όμως από τους Εβραίους το σχέδιο το γνώριζαν και οι μυστικές υπηρεσίες των ΗΠΑ. Ακάθεκτος συνεχίζει:

«Όλος ο κόσμος, με τον κοινό νου που λέμε, καταλαβαίνει ότι κάτι πολύ βρώμικο υπάρχει σε όλη αυτήν την υπόθεση. Η φειαλική υποψία ότι οι παρανοϊκοί εγκέφαλοι των επίδοξων κοσμοκρατόρων γνώριζαν για τα σχέδια και για το τρομακτικό χτύπημα..., και όμως, άφησαν επίτηδες την κατάσταση να εξελιχθεί όπως εξελίχθηκε, για να τους έρθει, στη συνέχεια, ως “βούτυρο στο ψωμί τους” και να δικαιολογήσουν αυτόν το βάρβαρο πόλεμο που κήρυξαν εναντίον ολόκληρης της ανθρωπότητας, είναι, για κάθε λογικό (sic) άνθρωπο, βάσιμη. Μήπως, παλιότερα, εκείνος ο άλλος παρανοϊκός, ο Αδόλφος Χίτλερ, δεν έβαλε ο ίδιος φωτιά στη δική του καγκελαρία, για να ενοχοποιήσει τους κομμουνιστές, και να προωθήσει πιο εύκολα τα κοσμοκρατορικά του σχέδια;». Και το παραλήρημα αυτό καταλήγει με το ερώτημα: «Το θέμα είναι, εμείς τι θα κάνουμε», στο οποίο απαντά: «Να πιάσουμε τα ντουφέκια, αυτό να κάνουμε».

Να σημειώσουμε ότι το επιχείρημα του αρθρογράφου του Ριζοσπάστη, ότι δήθεν η επίθεση στο Αφγανι-

στάν είχε αποφασιστεί προ της 11ης Σεπτεμβρίου είναι το μόνο στοιχείο του παραλήρηματος που δεν είναι δικό του πνευματικό προϊόν. Πρόκειται για μια άλλη πολυδιαφημισθείσα «αποκάλυψη», του Νικόλα Βαφειάδη στην Ελευθεροτυπία (2.12.01), με τίτλο: «Ο πόλεμος στο Αφγανιστάν είχε ξεκινήσει πριν την 11η Σεπτεμβρίου. Θα χτυπούσαν έτσι ή αλλιώς!». Αυτήν την «συγκλονιστική αποκάλυψη» την αναπαρήγαγαν πομπωδώς τότε και τα τηλεοπτικά κανάλια του Ελλαδιστάν. Δεν γνωρίζουμε αν την αναπαρήγαγαν τα media του Πακιστάν.

Αλλά ας επιστρέψουμε στο μείζον θέμα της υποτιθέμενης απουσίας των 4.000 Αμερικανοεβραίων στις 11 Σεπτεμβρίου από τους Δίδυμους Πύργους. Ο γνωστός αντισημίτης και οπαδός του Λε Πεν και του Χριστόδουλου, βουλευτής Γ. Καρατζαφέρης στις 21 Σεπτεμβρίου κατέθεσε ερώτηση προς τον υπουργό Εξωτερικών ερωτώντας «αν είναι σε γνώση του, αν έχει αξιολογήσει και αν έχει γνωστοποιήσει στις κυβερνήσεις των άλλων 14 ευρωπαϊκών χωρών, τα δημοσιεύματα δύο εφημερίδων, ισραηλινών συμφερόντων, της “Ha’aretz” και της “Yadiot Ahranot”, σύμφωνα με τα οποία οι μυστικές υπηρεσίες του Ισραήλ εμπόδισαν 4.000 Εβραίους που εργάζονταν στους Δίδυμους Πύργους να μην πάνε στη δουλειά τους τη μέρα της επίθεσης, αλλά και τον Αριέλ Σαρόν να μην επισκεφθεί –η αναβολή έγινε εκείνη την ημέρα– τη Ν. Υόρκη, όπου θα μιλούσε σε γιορτή του σιωνισμού...».

Η πρεσβεία του Ισραήλ εξέδωσε ανακοίνωση στην οποία τονιζόταν:

«Η κυβέρνηση του Ισραήλ απορρίπτει κατηγορηματικά όλους τους ισχυρισμούς, ότι δήθεν το Ισραήλ πληροφόρησε τους Εβραίους για τις τρομοκρατικές επιθέσεις στη Νέα Υόρκη. Αυτοί οι ισχυρισμοί είναι απλώς εξωφρενικοί. Είναι αξιοπερίεργο ότι αυτοί οι παραλογισμοί προωθούνται από ορισμένες προσωπικότητες στην Ελλάδα, ακόμα και από τον πολιτικό χώρο.

Είναι πράγματι θλιβερό ότι στην αρχή του 21ου αιώνα εξακολουθούν να υπάρχουν άνθρωποι, ακόμη και πολιτικοί, οι οποίοι προσφεύγουν στην ίδια εγκληματική, ρατσιστική και αντισημιτική προπαγάνδα που χρησιμοποιήθηκε από τους ναζί για να δικαιολογήσουν τα εγκλήματα τους εναντίον των Εβραίων. Τυφλωμένοι από το μίσος, την άγνοια και την ανοησία τους, αυτά τα άτομα εσκεμμένα αγνοούν την πραγματικότητα αναφορικά με τις διεθνείς εξελίξεις και προσπαθούν άμεσα ή έμμεσα να κατηγορήσουν τους Εβραίους για όλα τα δεινά του κόσμου.

Στον απόηχο της φορικής ανθρώπινης τραγωδίας που συγκλόνισε τον πολιτισμένο κόσμο δεν υπάρχει λογική εξήγηση για τις αβάσιμες κατηγορίες ότι το

Ισραήλ δήθεν απέκρυψε πληροφορίες από τους ανθρώπους της Αμερικής, τους πιο στενούς του συμμάχους. Μόνο μια λέξη μπορεί να περιγράψει αυτούς τους ισχυρισμούς! Ντροπή!».

Ο Καρατζαφέρης τότε, αφρίζοντας επετέθη από το τηλεοπτικό κανάλι του στον ισραηλινό πρόεσθη, λέγοντας, ανάμεσα σε άλλα αντισημιτικά, ότι «δεν νομιμοποιούνται να μιλάνε στην Ελλάδα οι Εβραίοι και να προκαλούν τον πολιτικό κόσμο. Είναι μεγάλη η αναιδία τους». Δεν παρέλειψε βεβαίως και την απαραίτητη αμφισβήτηση του Ολοκαυτώματος: «Ελάτε εδώ, κύριε πρεσβευτά, να μιλήσουμε για το Ολοκαύτωμα, να μιλήσουμε για τους μύθους του Αουσβιτς και του Νταχάου και να μιλήσουμε για τους φούρνους αυτούς, να μιλήσουμε για τους θαλάμους αερίων, να δούμε, λοιπόν, αν οι θάλαμοι αερίων ήταν μονωμένοι για να κρατούν τα αέρια μέσα ή ήταν απλώς ένα τούβλο». Μια εμπειριστατωμένη παρουσίαση της κατασκευής από τον αραβικό τύπο της φήμης περί των 4.000 Εβραίων και της εισαγωγής και διάχυσής της στην Ελλάδα μπορεί να βρει ο αναγνώστης στο σχετικό δημοσίευμα του Ιού («Η Μαύρη Διεθνής των τερατολόγων», *Ελευθεροτυπία*, 29.9.01). Πώς ξεκίνησε από ένα τηλεοπτικό κανάλι του Λιβάνου προσκείμενο στην Χεζμπολά και εφημερίδες των Κουβέιτ, Πακιστάν, Ιορδανίας, για να φτάσει στο φιλόξενο και εύφορο Ελλαδιστάν. Επίσης, σε έρευνα που έκανε το διαδικτυακό περιοδικό *Slate* παρουσιάζεται η πλήρης διαδρομή του τερατώδους ψεύδους³. Ο αμερικανός πρόεσβης *Τόμας Μίλερ* σε άρθρο του αναφέρεται και στην «τερατώδη θεωρία συνωμοσίας που έλεγε ότι η Mossad προειδοποίησε τους Εβραίους που εργάζονταν στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου να το εγκαταλείψουν πριν από τις επιθέσεις το πρωί της 11ης Σεπτεμβρίου. **Η αλήθεια είναι ότι εκατοντάδες Εβραίοι πέθαναν εξαιτίας των επιθέσεων αυτών. Η γελοία, επικίνδυνη και αντισημιτική φήμη πήρε ενοχλητικά μεγάλες διαστάσεις στην Ελλάδα και ορισμένες χώρες της Μέσης Ανατολής»** (*Τα Νέα*, 19.1.02).

Επίσης να σημειώσομε ότι και ο Μοχάμεντ Ελ Αμίρ, πατέρας του τρομοκρατη-καμικάζι των πύργων Μοχάμεντ Άτα, με συνέντευξή του στην Σ. Παπαϊωάννου (*Ελευθεροτυπία*, 3.10.01) στην ερώτηση ποιού έκαναν την τρομοκρατική επίθεση, απαντά: «Θα σας μιλήσω με στοιχεία. Αμέσως μετά την επίθεση οι αμερικανικές αρχές συνέλαβαν πολύ κοντά στο χώρο του δυστυχήματος 5 Ισραηλινούς να φωνάζουν συνθήματα, να χορεύουν και να τραγουδούν. ... Στους διπλούς πύργους δούλευαν επίσης 5.000 Εβραίοι, οι οποίοι εκείνη την ημέρα δεν πήγαν στη δουλειά τους...». Αλλά και ο ίδιος ο Λάντεν, ενώ σε βιντεοσκοπημένο μήνυμά του είχε ήδη αποδώσει την τρομοκρατική επί-

θεση σε «μία ομάδα πρωτοπόρων μουσουλμάνων» και με το «διάγγελμά» του της 7.10.01 δεν έμενε πια αμφιβολία για την δράση του, με συνέντευξή του στην πακιστανική εφημερίδα *Τακμίρ* την απέδιδε σε «συνωμοσία των Εβραίων και των αμερικανικών μυστικών υπηρεσιών» (εφημερίδες 12.10.01).

Είναι τόσο χονδροειδές και αυταπόδεικτο το ψέδος αυτό, αλλά στο Ελλαδιστάν βρέθηκαν πολλοί να το διακινήσουν, όπως ο *Α. Ρουμελιώτης*: «Κι αν δεν το 'κανε ο Μπιν Λάντεν, που 'ναι και το πιο πιθανό, αλλά άλλη πασίγνωστη μυστική υπηρεσία; Αλλού πάει το μυαλό μου και ήδη οι αραβικές εφημερίδες αναφέρουν κάποιες, περίεργες, ενδείξεις...» (*Ελευθεροτυπία*, 25.9.01). Οι «εβραϊκές συνωμοσίες» και οι συναφείς τερατολογίες είναι άλλωστε ενδημικό φαινόμενο στους χώρους του πνευματικού προλεταριάτου, των απολύτων αληθειών, είτε για κομμουνιστικές είτε για νεοφασιστικές πρόκειται, και ιδίως στους παραεκκλησιαστικούς. Να θυμίσωμε ότι ο Χριστόδουλος με συνέντευξή του προς *Το Βήμα* (15.3.01), σχετικώς με την «μάχη των ταυτοτήτων», εδήλωσε:

«Ξέρετε ποίοι βρίσκονται πίσω από το θέμα των ταυτοτήτων; Οι Εβραίοι, και έχουμε για πρώτη φορά στοιχεία γι' αυτό». Και συνέχισε με ένα παραμύθι για μωρούς, ότι όταν επεσκέφθη ο Σημίτης το 1996 τις ΗΠΑ του ζήτησαν οι Αμερικανοεβραίοι την απάλειψη του θρησκευάματος από τις ταυτότητες!

Είναι «γνωστός» ο... σατανικός τρόπος με τον οποίον οι Εβραίοι οργανώνουν πάσα συνωμοσίαν επί της Γης. Άρα για όλα ευθύνονται οι Εβραίοι. Και για το έγκλημα στους Δίδυμους Πύργους. Τι χρειαί αποδείξεων έχουμε; Αποδείξεις και στοιχεία για τους Εβραίους –το Ιουδαίων έθνος το άνομον– έχουμε! Για τον Μπιν Λάντεν δεν έχουμε...

Υποσημειώσεις:

1. Εκτός της «εβραϊκής συνωμοσίας» υπήρξαν και άλλες βεβαίως. Μια προσπάθεια ταξινόμησης και απολαυστικής παρουσίασης διαφόρων «συνωμοσιών» έκανε ο καθηγητής Π. Καζάκος (*Θεωρίες συνωμοσιών, Καθημερινή* 28.10.01).

2. Όπως γράφει ο Πιέρ-Αντρέ Ταγγνέφ, «Η ιστορικός (του κομμουνιστικού κινήματος) Ανί Κριγκέλ έλεγε ότι "ο αντισημιτισμός είναι για τον κομμουνισμό ό,τι ήταν ο αντισημιτισμός για το ναζισμό". Η διατύπωση αυτή πρέπει, σήμερα, να αλλάξει και να διορθωθεί: ο εγκληματοποιοητικός αντισημιτισμός και ο δαιμονοποιητικός αντιαμερικανισμός είναι για τον νεοκομμουνισμό και τον νεοαριστοκρατισμό, ό,τι ήταν ο λυτρωτικός αντισημιτισμός για το ναζισμό». Απόσπασμα από το πρόσφατα εκδοθέν βιβλίο του Γάλλου ιστορικού των ιδεών Πιέρ-Αντρέ Ταγγνέφ, *Η νέα Ιουδαιοφοβία* (εκδ. Mille et Une Nuits, Παρίσι, Ιαν. 2002), σε μετάφραση Ανδρέα Πανατζόπουλου.

3. Προτού πάντως φτάσουν στην Ελλάδα τα αραβικά συνωμοσιολογικά κατασκευάσματα ο Ριζοσπάστης, εξοικειωμένος παλιόθεν με τις θεωρίες της συνωμοσίας, πρώτος διέτυπωσε την δική του: «Προς CIA: Καλά, εσείς δεν πήρατε είδηση!!! Η Μοσάντ, όμως; Ούτε αυτή πήρε; Η μήπως ...παραπήρε, όπως κι εσείς;». (*Ριζοσπάστης* 15.9.01).

“CHRONIKA”

Organ of the Central Board of Jewish Communities in Greece

36, Voulis Str., 105 57 Athens , Greece, Tel.: ++3010-32 44 315, fax: ++3010-33 13 852

e-mail: hhkis@hellasnet.gr Web site: www.kis.gr

Summary of the contents of issue 181, vol. 25 September – October 2002

✓ In his study, Mr. Antypas Karipoglou explains **the crucial legal differences between the terms “Holocaust” and “Genocide”**, according to the UN treaty of December 9th , 1948.

✓ After the declaration of the Greek – Italian War of 1940, which was conducted within the framework of World War II, **the Jewish Community of Athens sent out an official circular, dated November 12th , 1940**, urging all its members to assist the national struggle in every way possible. This issue includes the particular circular, as well as the text of the letter written by Hayim Nachmias, dated November 20th 1940, to his brother who was serving in the front.

✓ After the War, the very large space of **the old Jewish cemetery of Thessaloniki** was used for the construction of the University of Thessaloniki in its area. In her detailed study, Mrs. Stella Salem examines the history and development of the Jewish cemetery, of which only a few gravestones have been preserved.

✓ In Asia Minor, which was Greek until 1922, there were some **Jewish Scout groups**. Mr. Nikolaos Paradisis refers to these groups in his book titled “The Scout Association in Memorable Homelands, 1919-1922”.

✓ Book reviews are also published in this issue.

✓ In the Appendix of this issue, we republish a text from the book by Mr. Manolis Vassilakis, titled “They Deserved It! The Greek Public Opinion After September 11th!”, referring to the spread of slander – coming from Arab newspapers – that Mossad had supposedly warned the American Jews who worked in the Twin Towers in New York, not to go to work on the morning of September 11th, 2001.

Translated by: Rebecca S. Camhi

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ:
ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟ
ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ:
Ο Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. ΜΩΨΣΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΓΡΑΦΕΙΩΝ:

Βουλής 36 • 105 57 ΑΘΗΝΑ Τηλ. 010 - 32.44.315-8
E-mail: hhkis@hellasnet.gr
Internet site: <http://www.kis.gr>

Τα ενυπόγραφα άρθρα εκφράζουν
τις απόψεις των συγγραφέων τους.

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:
Πολιτικά Θέματα ΕΠΕ, Υψηλάντου 25 Αθήνα, τηλ.: 010 - 72 18 421

Διανέμεται Δωρεάν

